

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

Warszawa, dnia 9 grudnia 2024 r.

Poz. 12099

UCHWAŁA NR VII/061/2024 RADY MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI

z dnia 28 listopada 2024 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Białobrzegi na lata 2024 - 2027

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1465, zm. poz. 1572) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292), uchwala się co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki Nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Białobrzegi na lata 2024 - 2027 w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta i Gminy w Białobrzegach.

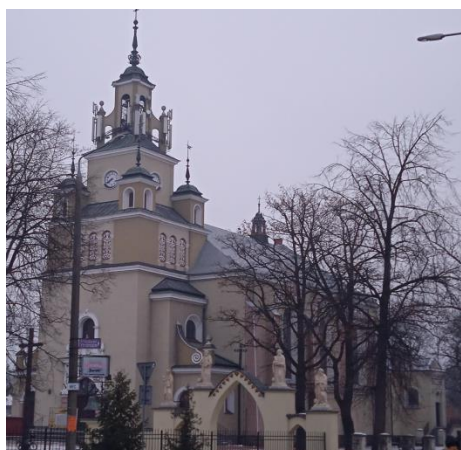
§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni po ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Przewodniczący Rady Miasta i Gminy Białobrzegi

Marcin Osowski

ZAŁĄCZNIK DO UCHWAŁY RADY GMINY MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI
NR VII/061/2024 z dnia 28.11.2024 r.

**GMINNY PROGRAM
OPIEKI NAD ZABYTKAMI
DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI
NA LATA 2024-2027**

OPRACOWAŁ: GMINA BIAŁOBRZEGI
Pl. Zygmunta Starego 9
26-800 Białobrzegi

UZGODNIONO: WOJEWÓDZKI URZĄD OCHRONY
ZABYTKÓW W WARSZAWIE
Delegatura w Radomiu
26-600 Radom, ul. Żeromskiego 53

Znak Sprawy: DR.5120.10.2024
z dn. 12.11.2024

Białobrzegi 2024

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

SPIS TREŚCI

1.Wstęp.....	4
2.Podstawa prawna gminnego programu opieki nad zabytkami.....	5
3.Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	6
4.Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	16
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	16
4.1.1. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026	16
4.2.Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	17
4.2.1. Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2030+.....	17
4.2.2.Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2022-2025.....	19
4.2.3. Lokalna Strategia Rozwoju LGD Zapilicze na lata 2023-2027.....	21
5.Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	22
5.1. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy.....	22
5.1.1. Strategia Rozwoju Gminy Białobrzegi na lata 2023-2030	22
5.1.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Białobrzegi.....	23
5.1.3. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Białobrzegi, obejmujący obszar miasta Białobrzegi w granicach administracyjnych.....	23
5.1.4. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części gminy Białobrzegi obejmujący sołectwa: Brzeska Wola, Brzeźce, Jasionna, Mikówka, Stawiszyn, Sucha- części, Szczyty, Okraglik, Budy Brankowskie.....	24
5.1.5. Uchwały zmieniające miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla Miasta i Gminy Białobrzegi.....	24
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Miasta i Gminy Białobrzegi.....	26
5.2.1.Charakterystyka Miasta i Gminy Białobrzegi.....	26
5.2.2.Rys historyczny Miasta i Gminy Białobrzegi.....	29
5.2.3. Krajobraz kulturowy oraz charakterystyka zasobów dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy Białobrzegi.....	33
5.3. Zabytki objęte ochroną prawną.....	37
5.4. Zabytki nieruchome.....	41
5.5.Zabytki ruchome.....	48
5.6. Zabytki archeologiczne.....	50

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

5.7. Zabytki muzealne.....	50
5.8. Najważniejsze Miejsca Pamięci Narodowej.....	51
5.9. Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków.....	55
6. Stan zachowania i zagospodarowania zabytków oraz rodzaje zagrożeń.....	56
7. Realizacja Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Białobrzegi na lata 2020-2023.....	58
8. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego Gminy. Analiza szans i zagrożeń.....	59
9. Cel gminnej polityki w ramach programu opieki nad zabytkami oraz niezbędne działania w zakresie ochrony dziedzictwem kulturowego Miasta i Gminy Białobrzegi.....	62
10. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	64
11. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	65
Bibliografia	68
Załącznik nr 1 Wykaz Gminnej Ewidencji Zabytków dla Miasta i Gminy Białobrzegi.....	71
Załącznik nr 2 Wykaz Gminnej Ewidencji Zabytków Archeologicznych dla Miasta i Gminy Białobrzegi.....	100

*GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027***1. WSTĘP**

Przedmiotem niniejszego opracowania jest dziedzictwo kulturowe (historyczne): materialne i niematerialne Miasta i Gminy Białobrzegi, a w szerszym zakresie krajobraz kulturowy, na który składają się pojedyncze zabytki i zespoły zabytków, elementy zagospodarowania przestrzeni, dzieła sztuki, obiekty przyrodnicze czy miejsca historyczne. Program sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*Dz. U. 2024 r., poz. 1292*) oraz standardami Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Przedstawia on walory dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, określa aktualny stan zachowania i zagospodarowania zabytków, w mniejszym stopniu zwraca uwagę na kwestie społeczne, gospodarcze czy turystyczne w zarządzaniu zasobami kulturowymi. Dokument ten zawiera również aktualne uwarunkowania strategiczne i przestrzenne, przepisy prawa, procedury administracyjne oraz mechanizmy finansowania ochrony zabytków pozwalające na prowadzenie właściwej polityki w zakresie systemowej i ciągłej ochrony dziedzictwa kulturowego. W tym celu zostały przedstawione konkretne działania nakierowane na zachowanie zabytków w dobrym stanie, zwiększenie współpracy z organizacjami społecznymi i urzędem konserwatorskim, poprawę stanu zagospodarowania przestrzennego czy udostępnienie ich na potrzeby edukacyjne i turystyczne.

Przedmiotowy dokument stanowi aktualizację Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Białobrzegi na lata 2020 – 2023 przyjętego uchwałą nr XX/157/2020 Rady Miasta i Gminy Białobrzegi z dnia 29.06.2020 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami nakładają na gminę przepisy Ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2024, poz. 1292). Zgodnie z art. 87 ust.1 w/w ustawy wójt sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami.

Program ten podlega uchwaleniu przez radę gminy po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Po zatwierdzeniu dokument ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu wójt sporządza co dwa lata sprawozdanie, które przedstawia radzie gminy.

GŁÓWNE CELE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI OKREŚLA ART. 87 UST. 2 W/W USTAWY, TJ.:

- Uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
- Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
- Wyeksponowanie poszczególnych obiektów zabytkowych oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych, edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych oraz opieka nad zabytkami.
- Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
- Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE.

Deklarację ochrony dziedzictwa narodowego oraz stworzenie warunków upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego zawiera Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 2009r. Nr 78, poz. 114, poz. 946):

Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

Rzeczpospolita Polska przyjęła w drodze ratyfikacji akty prawne o znaczeniu międzynarodowym określające zasady i sposób dbałości o materialne dziedzictwo kulturowe. Dokumenty te są przede wszystkim większością deklaracjami bądź konwencjami. Najważniejsze z nich to:

- Karta Ateńska sporządzona 30 października 1931r.
- Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego przyjęta w Hadze 14 maja 1954r.
- Karta Wenecka, czyli Międzynarodowa Karta Konserwacji i Restauracji Miejsc Zabytkowych sporządzona w Wenecji w 1964r.

Definiuje pojęcia: restauracji i konserwacji wskazując ich granice, warunki oraz zasady realizacji;

- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego przyjęta w Paryżu 16 listopada 1972r.

Wprowadziła pojęcie „dziedzictwa kulturowego” obejmującego:

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

- zabytki, pod którymi rozumie się dzieła architektury, monumentalnej rzeźby i malarstwa, elementy i budowle o charakterze archeologicznym, napisy, groty i zgrupowania tych elementów, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki;
- zespoły i miejsca zabytkowe - budowle oddzielne lub łączne, które ze względu na swoją architekturę, jednolitość lub zespolenie z krajobrazem mają wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki;
- miejsca zabytkowe - dzieła człowieka lub wspólne dzieła człowieka i przyrody, jak również sfery, a także stanowiska archeologiczne, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historycznego, estetycznego, etnologicznego lub antropologicznego.

Instrumentem służącym do realizacji celów Konwencji jest Lista Dziedzictwa Światowego.

- Międzynarodowa Karta Ochrony Ogrodów IFLA-ICOMOS sporządzona w dniu 21 maja 1981r.
- Międzynarodowa Karta Ochrony Miasta Historycznych ICOMOS sporządzona w październiku 1987r.
- Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy sporządzona w Grenadzie 3 października 1985 r.
- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Definiuje dziedzictwo niematerialne jako zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturową, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Prowadzi trzy listy:

- Listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego wymagającego pilnej ochrony;
- Listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- Rejestr programów, projektów i działań mających na celu ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego („Rejestr Najlepszych Praktyk”).

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

Zgodnie z zapisami Ustawy z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2024r., poz. 609) art.7 ust.1 pkt.9.

Gmina realizuje zadania własne mające na celu zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, obejmujących m.in. sprawy kultury w tym, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Głównym aktem prawnym regulującym przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami jest Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003r. (Dz. U. 2024 r., poz. 1292).

Zgodnie z art.3 pkt.1 zabytkiem jest nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową

OCHRONA ZABYTKÓW polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu (art. 4):

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

OPIEKA NAD ZABYTKIEM sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków (art. 5):

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury.

OCHRONIE I OPIECE, BEZ WZGLĘDU NA STAN ZACHOWANIA PODLEGAJĄ (art. 6, ust. 1):

zabytki nieruchome będące, w szczególności (art.6 ust.1, pkt.1):

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami, i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

zabytki ruchome będące, w szczególności (art.6, ust.1, pkt.2):

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

- kolekcjami zbiorów przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, najbardziej charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art.5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022r., poz. 2393),
- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła rzemieślniczego oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

zabytki archeologiczne będące, w szczególności (art.6, ust.1, pkt.2):

- pozostałościami terenowymi pradziejowego historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej (art.6, ust.2).

FORMAMI OCHRONY ZABYTKÓW SĄ (art. 7):

- **wpis do rejestru zabytków,**
- **uznanie za pomnik historii,**
- **(1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,**
- **utworzenie parku kulturowego,**

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

- **ustalenia ścisłej ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.**

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na gminę szereg praw i obowiązków w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, są to m.in.:

- prawo utworzenia przez Radę Gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16),
- uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji dokumentów planistycznych takich jak studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz strategii rozwoju gminy (art.18),
- obowiązek prowadzenia przez wójta/burmistrza/prezydenta miasta gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art.22 ust.4),
- sprawowanie bieżącej opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, co do którego dana jednostka samorządu terytorialnego posiada tytuł prawny wykonywane w ramach zadań własnych (art.71),
- prawo ubiegania się przez Gminę o przyznanie dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane wykonywane przy zabytku będącego własnością tej jednostki (art. 73),
- prawo udzielania przez Radę Gminy, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art.81),

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

- sporządzanie dokumentacji przez wójta/burmistrza/prezydenta miasta i przyjmowanie przez radę gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami, z którego to co dwa lata odpowiednio wójt gminy/burmistrz/prezydent miasta przedstawia sprawozdanie radzie gminy (art.87).

•

UREGULOWANIA prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w szeregu obowiązujących ustaw, w tym w:

- Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2024 r., poz. 1145). Art.29, ust.2. Jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z tej nieruchomości można nałożyć, w razie potrzeby, na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie. Art. 68, ust. 1. Właściwy organ może udzielić bonifikaty od ceny ustalonej zgodnie z art. 67 ust. 3, na podstawie odpowiednio zarządzenia wojewody albo uchwały rady lub sejmiku. Art. 68, ust. 3. Cenę nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków obniża się o 50 %. Właściwy organ może, za zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.
- Ustawie z dnia 27 marca 2003r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2024r., poz. 1130). Art. 53, ust. 4, pkt. 2. Decyzje, o których mowa w art. 51 ust.1, wydaje się po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków – w odniesieniu do obszarów lub obiektów objętych formami ochrony zabytków, o których mowa w art. 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024r., poz. 1292).
- Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2024r., poz. 1089). Art. 83a ust. 1. Zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków – wojewódzki konserwator zabytków/ nie dot. wpisanych do rejestru zabytków terenów zakomponowanej zieleni/.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

- Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2024r., poz. 725).

Art. 39:

1/ Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

2/ Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.

3/ W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu powyższych prac z WKZ (Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków).

4/ Wojewódzki Konserwator Zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, o których mowa w ust. 3 w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Nie zajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych;

- Ustawie z dnia 25 października 1991r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. z 2024r. poz.87). Państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną polegający na wspieraniu i promocji opieki nad zabytkami.
- Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2024r., poz. 834). Prowadzenie zadań z uwzględnieniem zakresu ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego oraz podtrzymywania tradycji narodowej i rozwoju świadomości kulturowej jest działalnością pożytku publicznego.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

- Ustawie z dnia 24 kwietnia 2015r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz.U.2015r., poz. 774, ze zm.).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach regulują przepisy:

- Ustawie z dnia 21 listopada 1996r. o muzeach (Dz. U. z 2022r., poz. 385).
- Ustawie z dnia 27 czerwca 1997r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022r., poz. 2393).

Zasady ochrony materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- Ustawie z dnia 14 lipca 1983r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020r. poz. 164).

UREGULOWANIA prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się również w rozporządzeniach:

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 sierpnia 2017r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. z 2023r., poz. 2425).
- **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, jak również badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań i prospekcji archeologicznych w tym poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021r., poz.81).**
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz.U. z 2014r., poz. 110).

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. 2004r. Nr 124, poz. 1304, ze zm.).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. 2004 Nr 212 poz. 2153).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021r., poz. 56).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz.U.2011r., Nr 89, poz. 510).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 lipca 2015r. w sprawie nagród za znalezienie zabytków lub materiałów archiwalnych (Dz.U. z 2015r., poz. 979).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego wyłącznie na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. 2004r., nr 30, poz. 259).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2004r., nr 124, poz.1302, ze zm.).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015r.w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz.U. z 2015r.,poz.1275).

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.

4.1. STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

4.1.1. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026.

W dniu 8 grudnia 2023 roku Uchwałą nr 242 Rada Ministrów przyjęła strategiczny dla Polski dokument – Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026. Wyznacza on cele i kierunki działań administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

W programie przyjęto cel główny: zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce. W jego obrębie określono trzy cele szczegółowe:

- weryfikacja wybranego zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi,
- wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków,
- rola zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja)

Program ma zapewnić efektywną ochronę i opiekę nad zabytkami poprzez m.in.

- ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości,
- podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju,
- cyfryzację jak również podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych,

W szczególności program wskazuje sposoby ochrony i opieki nad zabytkami poprzez:

- definiowanie modelu i systemu wartościowania zabytków,
- plany zarządzania dla pomników historii,
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych,
- tworzenie systemu bezpieczeństwa zabytków,
- projektowanie konserwatorskie.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

4.2. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU.

4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030+r.

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030+. Innowacyjne Mazowsze została przyjęta uchwałą nr 72/22 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 24 maja 2022 r. Strategia jest dokumentem, którego zapisy mają wpływ na rozwój województwa mazowieckiego poprzez określenie długookresowych procesów rozwojowych w regionie.

Za cel główny przyjęto **„Zapewnienie wysokiej jakości życia poprzez trwałą i zrównoważony przestrzennie rozwój województwa, służący wzrostowi znaczenia regionu w Europie i na świecie, przy poszanowaniu zasobów środowiska”**. Jego realizacja odbywać się będzie poprzez pięć celów strategicznych. Do każdego celu przypisane zostały kierunki działań oraz działania. W obszarze kultura i dziedzictwo wskazano:

Cel: Mazowsze bogate kulturowo.

Kierunek działania: Ochrona i wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego. Działania:

- Wspieranie prac konserwatorskich (w tym restauratorskich, renowacyjnych, rewaloryzacyjnych), rewitalizacja obiektów i obszarów zabytkowych oraz kulturowych.
- Adaptacja obiektów zabytkowych do nowych funkcji, w tym kulturalnych, turystycznych i społecznych.
- Inwentaryzacja i digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego.

Kierunek działania: Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego, potencjału kulturowego i turystycznego dla rozwoju gospodarczego i promocji województwa. Działania:

- Zwiększenie atrakcyjności turystycznej w oparciu o walory kulturowe i przyrodnicze.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

- Rozwój infrastruktury turystycznej i około turystycznej. W tym wspieranie rozwoju różnych form turystyki, produktów oraz wydarzeń turystycznych.
- Wspieranie działalności stowarzyszeń i organizacji, w tym o znaczeniu międzynarodowym.
- Ochrona, pielęgnowanie i promowanie spuścizny kulturowej (materialnej i niematerialnej), w tym podnoszenie świadomości kulturowej.
- Kreowanie ośrodków i kształtowanie regionalnej tożsamości kulturowej.
- Wspieranie i promocja różnorodności kulturowej.
- Wspieranie przedsiębiorczości i współpracy w obszarze kultury, dziedzictwa kulturowego i turystyki.

Kierunek działania: Upowszechnianie kultury i twórczości. Działania:

- Rozwój infrastruktury kultury, wydarzeń i projektów kulturalnych.
- Wspieranie rozwoju edukacji kulturalnej i artystycznej.
- Wspieranie rozwoju przemysłu kreatywnego.
- Wzmacnianie uczestnictwa w kulturze, w tym poprzez technologię cyfrową (e-kultura, digitalizacja).

Kierunek działania: Kreowanie miast i wsi jako centrów aktywności kulturalnej i turystycznej.Działania:

- Wspieranie ośrodków miejskich i wiejskich w upowszechnianiu potencjału kultury wraz z rozwojem funkcji turystycznych.
- Promowanie potencjału kulturowego Warszawy.

W Strategii opisano dziedzictwo kulturowe województwa mazowieckiego, które wyróżnia się w skali kraju pod względem liczby zabytków objętych formami ochrony. Duża liczba zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (7949) sytuuje województwo na drugim miejscu w Polsce, za województwem dolnośląskim. Najlepiej zachowanymi zabytkami na Mazowszu są obiekty sakralne. Stanowią one kategorię zabytków, która utrzymuje ciągłość użytkowania zgodnie z ich pierwotną funkcją. Zabytki te posiadają często ponadprzeciętne wartości zabytkowe i są na bieżące remontowane i konserwowane. Województwo zajmuje szóste miejsce w kraju pod względem liczby pomników historii (8) oraz trzecie ze względu na liczbę parków kulturowych (4). Województwo posiada – nieobjęte formami ochrony

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

zabytków – zasoby kulturowe o szczególnych wartościach historycznych i kulturowych.

Ważną rolę pełnią ośrodki budowania tożsamości kulturowej. Szczególną rolę w tym zakresie odgrywają ośrodki związane z wybitnymi postaciami i kultem religijnym, m.in. Żelazowa Wola, Czarnolas, Niepokalanów (Paprotnia) i Góra Kalwaria. Istotnymi elementami dziedzictwa kulturowego są też miasta historyczne, miasta ogrody (np. Podkowa Leśna), obiekty fortyfikacyjne (np. Twierdza Modlin), a także różnego rodzaju obiekty przemysłowe (np. zakłady w Radomiu) i zabytki techniki (np. w Warszawie). Szczególnymi obszarami, zarówno ze względu na wartość, jak i pamięć historyczną, są również miejsca martyrologii, miejsca pamięci oraz cmentarze (w tym zabytkowe). Dużym zagrożeniem dla przestrzeni kulturowej województwa jest zróżnicowany stan zachowania zabytków. Istotnymi problemami (barierami) dla zachowania obiektów zabytkowych są m.in.:

- brak użytkowania, niedostateczne zabezpieczenie,
- niewystarczająca ilość prac konserwatorskich i środków finansowych,
- nietrwały budulec (np. obiekty drewniane charakterystyczne dla regionu mazowieckiego).

Czynnikiem utrudniającym objęcie odpowiednią ochroną zabytków w województwie jest również ich duże rozproszenie przestrzenne. Postępująca presja urbanistyczna utrudnia ochronę krajobrazów kulturowych. Proces urbanizacji stwarza zagrożenie dla cennych obszarów kulturowych. Warszawa jest jednym z najbardziej narażonych na presję urbanistyczną miast ze względu na swój dynamiczny rozwój.

Ważne w zakresie ochrony różnorodności kulturowej jest podnoszenie świadomości mieszkańców i wykorzystanie potencjału kulturowego dla celów turystycznych. W Strategii opisano także kulturę oraz turystykę, której rozwój w ostatnich latach jest bardzo dynamiczny.

4.2.2. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2022-2025.

Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim na lata 2022-2025 został przyjęty przez Sejmik Województwa Mazowieckiego uchwałą nr 169/21 z dnia 21. grudnia 2021 r. W dokumencie wskazano nadrzędny cel określony w jego misji:

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

„Podniesienie skuteczności opieki nad zabytkami i dziedzictwem niematerialnym w województwie mazowieckim.”

Zidentyfikowano główne problemy w sferze ochrony zabytków i opiece nad zabytkami i na tej podstawie wytyczono trzy obszary strategiczne:

1. Edukacja kształtująca świadomość i postawy.

Cele: Wsparcie edukacyjne samorządów lokalnych i właścicieli zabytków, kształtowanie postawy zainteresowania dziedzictwem.

2. Optymalizacja systemu dostępu właścicieli do środków.

Cele: Zoptymalizowanie systemu dotacji wojewódzkich, dbałość o zabytki własne województwa

3. Wypracowanie skutecznych narzędzi działania.

Cele: Ograniczanie ryzyka utraty najbardziej zagrożonych elementów dziedzictwa, wzmocnienie potencjału promocyjnego zabytków.

W ramach ww. celów: przewidziano wiele działań, min.:

- Mazowieckiego Forum Dziedzictwa (MFD),
- zintensyfikowanie ochrony dziedzictwa niematerialnego województwa,
- kontynuowanie konkursu „Renowacja Roku Zabytków Mazowsza,”
- coroczny konkurs „Odkrywamy nasze dziedzictwo”,
- dotowanie prac konserwatorskich i robót budowlanych,
- kontynuowanie inwentaryzacji i wyodrębnienia typów zabudowy drewnianej województwa,
- realizacja programu „Nasza żywa tradycja”,
- tworzenie systemu promocji mazowieckiego dziedzictwa.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

4.2.3. Lokalna Strategia Rozwoju LGD Zapilicze na lata 2023-2027.

Teren działania Lokalnej Grupy Działania Zapilicze obejmuje gminy: Białobrzegi, Wyśmierzyce, Radzanów, Promna, Stromiec i Stara Błotnica. W przedmiotowym dokumencie został scharakteryzowany obszar działania LGD. W rozdziale IV Analiza potrzeb i potencjału LSR w punkcie 9 dotyczącym dziedzictwa kulturowego, podkreślono bogaty potencjał obiektów kultury materialnej położonych w obrębie LGD Zapilicze. W opracowaniu wymieniono m.in. najbardziej charakterystyczne i najcenniejsze zabytki architektury murowanej i drewnianej z obszaru Miasta i Gminy Białobrzegi takie jak: czteroprzęsłowy most żelbetowy przez rzekę Pilicę w Białobrzegach, drewniany młyn wodny w Białobrzegach-Borkach, zespół pałacowo-parkowy w Suchej, dwór i spichlerz w Szczytach. Wspomniano również o zabytkowych obiektach architektury sakralnej. W punkcie 10 tego samego rozdziału dotyczącego potencjału rozwoju turystyki podkreślono, iż obiekty historyczno-turystyczne są niewykorzystywane lub słabo rozpoznawalne.

Zidentyfikowano kluczowe problemy na obszarze LSR w tym:

- brak wydawnictw książkowych dotyczących Ziemi Białobrzeskiej-brak należytej promocji obszaru,
- niezagospodarowanie terenu wokół zabytkowego mostu nad Pilicą,
- brak informacji o obiektach zabytkowych,
- słabe oznakowanie szeroko rozumianych szlaków turystycznych w tym tych dotyczących obiektów dziedzictwa kulturowego

Wśród zasobów i potencjału LSR przeznaczonego do wykorzystania wspomniano m.in. o:

- wielowiekowej kulturze materialnej w postaci stanowisk archeologicznych,
- zabytkach architektury sakralnej,
- zabytkach architektury świeckiej (pałace i dwory otoczone parkami, młyn wodny, spichlerz, gorzelnia).

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.

5.1 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY.

5.1.1. Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Białobrzegi na lata 2023-2030.

Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Białobrzegi na lata 2023-2030 jest najważniejszym dokumentem samorządu gminy, określającym obszary, cele i kierunki rozwoju społeczno - gospodarczego gminy wraz z wyznaczeniem priorytetów lokalnej polityki rozwoju. W przedmiotowym opracowaniu przedstawiono szczegółową diagnozę strategiczną stanu w wielu aspektach uwarunkowań takich jak: społeczny, gospodarczy, przestrzenny. W zakresie uwarunkowań gospodarczych w dziedzinie turystyki wskazano to, iż w krajobrazie kulturowym Miasta i Gminy Białobrzegi występuje stosunkowo duża różnorodność typów zabytków w tym obiekty o charakterze sakralnym (kościół, kaplice, cmentarze) oraz obiekty małej architektury: (kapliczki, krzyże i figury przydrożne). Jak również pozostałości dawnej zabudowy drewnianej, wiejskiej, a także obiekty budownictwa małomiasteczkowego. Podkreślono, iż ważną rolę w krajobrazie kulturowym gminy pełnią też zabytki rezydencjonalne (dwory, zabudowania folwarczne, parki). Wymieniono zachowane zabytki techniki takie jak; drewniany młyn w Białobrzegach-Borkach i czteroprzęsłowy most żelbetowy w Białobrzegach. Wspomniano również, iż najwięcej zabytków ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków znajduje się w Białobrzegach. Zasygnalizowano iż, ważnymi miejscowościami ze względu na występowanie zabytków są takie miejscowości jak: Jasionna, Szczyty, Stawiszyn.

Podano ilość obiektów nieruchomych i stanowisk archeologicznych ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków oraz wymieniono obiekty wpisane do rejestru zabytków. Ponadto zwrócono uwagę, iż przez teren gminy przebiegają szlaki turystyczne uwzględniające m.in. zabytki nieruchome.

Na podstawie w/w diagnozy stanu gminy oraz analizy SWOT określono Misję rozwoju Gminy i Miasta Białobrzegi, którą jest zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy, uwzględniający potencjał turystyczny regionu.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

5.1.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Białobrzegi.

Polityka przestrzenna gminy zawarta jest w „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Białobrzegi”, które zostało uchwalone przez Radę Miasta i Gminy Białobrzegi Uchwałą Nr VIII/052/2019. W Studium uwzględnia się m.in. uwarunkowania wynikające w szczególności ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej oraz co najważniejsze obszary i zasady ich ochrony.

W przedmiotowym dokumencie planistycznym przedstawiono wykaz zabytków architektonicznych, urbanistycznych i archeologicznych z terenu gminy w tym ustalono strefy ochrony konserwatorskiej.

5.1.3. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Białobrzegi, obejmujący obszar miasta Białobrzegi w granicach administracyjnych.

W/w miejscowy plan został przyjęty Uchwałą Nr XV/81/2004 Rady Miasta i Gminy Białobrzegi w dniu 2 marca 2004 r. W planie wyznaczono główne granice terenów prawnie chronionych: w tym strefę ścisłej ochrony konserwatorskiej, strefę ingerencji konserwatorskiej oraz strefę ochrony krajobrazu kulturowego. Wspomnieć można również o Obszarze Krajobrazu Chronionego „Dolina rzeki Pilicy i Drzewiczki. Wymienione są obiekty podlegające ochronie konserwatorskiej, wpisane do rejestru zabytków oraz te ujęte w wykazie Gminnej Ewidencji Zabytków z rozróżnieniem na ich charakterystyczne cechy. Podaje się zasady kształtowania nowej zabudowy oraz postępowania wobec obiektów i terenów zabytkowych, z uwzględnieniem stanowisk archeologicznych.

Najważniejsze ustalenia zakresie ochrony środowiska kulturowego:

- (§ 6) ustala się strefę terenów ścisłej ochrony konserwatorskiej, obejmującą zabudowę ul. Krakowskiej z przyległymi zespołami: kościelnym, cmentarzem rzymsko-katolickim i Pl. Zygmunta Starego /A/.
- Ustala się strefę terenów ingerencji konserwatorskiej dla zabudowy ulic: Kościelnej, 11 Listopada, Piekarskiej, Polańskiej, Rzecznej, Rzemieślniczej, Reymonta, Sądowej, Żeromskiego /B/.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

Wszelkie roboty budowlane realizowane w obrębie wskazanych stref wymagają uzyskania pozwolenia lub uzgodnienia konserwatorskiego.

5.1.4. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części gminy Białobrzegi obejmujący sołectwa: Brzeska Wola, Brzeźce, Jasionna, Mikówka, Stawiszyn, Sucha- części, Szczyty, Okrąglik, Budy Brankowskie.

Przedmiotowy plan został przyjęty uchwałą Nr XV/82/2004 Rady Miasta i Gminy Białobrzegi w dniu 2 marca 2004 r. Ustala wymogi w zakresie ochrony dóbr kultury, krajobrazu i środowiska przyrodniczego. Wymienia zabytki wpisane do rejestru zabytków i określa formy uzgodnień z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Nadmienia, że ochronie konserwatorskiej podlegają również stanowiska archeologiczne oraz sąsiedztwo zabytków wpisanych do rejestru.

Przedmiotowe plany zagospodarowania przestrzennego dla miasta i gminy Białobrzegi opierają się na zapisach Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Białobrzegi.

5.1.5. Uchwały zmieniające miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla Miasta i Gminy Białobrzegi.

- Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Białobrzegi, obejmująca tereny położone w miejscowości Białobrzegi w południowo-zachodniej części miasta w rejonie ul. Młynarskiej (tereny osiedla Borki) zatwierdzona uchwałą Rady Miasta i Gminy Białobrzegi Nr IV/19/2011 z dnia 18 stycznia 2011 r. (Dz. U. woj. mazowieckiego z 2011r. Nr 30, poz. 980 ze zm. Dz. Urz. z 2011r. Nr 96 poz. 3081).
- Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla miasta Białobrzegi, obejmująca działkę nr 1243/123 położoną w Białobrzegach przy ulicy Rzemieślniczej zatwierdzona uchwałą NR IV/20/2011 Rady Miasta i Gminy Białobrzegi z dnia 18 stycznia 2011 r. ogłoszona w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego z 2011r. Nr 30, poz. 981.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

- Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla miasta Białobrzegi, dla terenów zielonych położonych w Białobrzegach przy ulicy Spacerowej i Mikowskiej zatwierdzona uchwałą NR XIV/105/2012 Rady Miasta i Gminy Białobrzegi dnia 21 lutego 2012 r. ogłoszona w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego z 2012r. poz. 2676.
- Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru gminy Białobrzegi dla terenów położonych w miejscowości Szczyty i Mikówka, Gmina Białobrzegi zatwierdzona uchwałą NR XI/77/2011 Rady Miasta i Gminy Białobrzegi dnia 30 września 2011r. ogłoszona w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego z 2011r. Nr 212, poz. 6396.

(§ 11) Plan wskazuje strefę występowania stanowisk archeologicznych. Dla strefy archeologicznej oznaczonej na rysunku planu, ustala się obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wszelkich planowanych inwestycji. Z uwagi na możliwość występowania stanowisk archeologicznych nie oznaczonych w terenie, ustala się obowiązek niezwłocznego zawiadomienia o miejscach przypadkowych odkryć zabytków archeologicznych lub przedmiotów posiadających cechy zabytku właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, jak również obowiązek zabezpieczenia miejsc przypadkowych odkryć i odkrytych przedmiotów oraz wstrzymania wszelkich robót mogących go uszkodzić lub zniszczyć do czasu wydania przez Konserwatora Zabytków odpowiednich zarządzeń.

- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Białobrzegi, obejmujący działki nr 2100, 2114/1, 2084/11 i 1084/12 o łącznej powierzchni 0,1688 hektara w Białobrzegach przy ulicy Reymonta zatwierdzony uchwałą Rady Miasta i Gminy Białobrzegi Nr XLIII/326/2014 z dnia 29.08.2014 r. ogłoszony w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego z 22.10.2014 r. poz. 9833.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

5.2.CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW I ANALIZA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA i GMINY BIAŁOBRZEGI.

5.2.1.Charakterystyka Miasta i Gminy Białobrzegi.

Miejsko-wiejska gmina Białobrzegi jest usytuowana w powiecie białobrzeskim w południowej części województwa mazowieckiego. Sąsiaduje z gminami Promną i Warką od północy, Stromiec od wschodu, Starą Błotnicą od południa, Radzanowem i Wyśmierzycami od zachodu. Miasto i Gmina zajmuje obszar 7893 ha. W skład gminy wchodzi 10 sołectw i miasto Białobrzegi (w sumie 16 miejscowości). Największymi miejscowościami są Białobrzegi, Sucha, Brzeźce, Szczyty, Stawiszyn. Odległość od Radomia wynosi 33 km, od Warszawy 71 km. Przez teren gminy przebiega droga krajowa Warszawa-Kraków S 7 oraz nr 48 Kock – Kozienice – Białobrzegi – Tomaszów. W 2003 roku została otwarta obwodnica Białobrzegów. Sieć dróg na terenie gminy uzupełnia droga wojewódzka nr 731 Białobrzegi – Warka oraz drogi powiatowe i gminne.

Przyroda

Obszar, na którym zlokalizowane jest Miasto i Gmina Białobrzegi położony jest w Regionie Niżu Środkowoeuropejskiego, w obszarze Nizin Środkowopolskich, w obrębie Wzniesień Południowo – Mazowieckich, w południowej części Równiny Radomskiej na pograniczu Niziny Mazowieckiej i Wyżyny Małopolskiej. Teren jest równinny (równina denudacyjna) i płaski. Sieć rzeczna o charakterze nizinnym tworzy rzeka Pilica i jej dopływy (Pierzchnianka). Teren gminy Białobrzegi jest położony w całości na Obszarze Chronionego Krajobrazu „Doliny Pilicy i Drzewiczki”. Gmina Białobrzegi jest gminą rolniczą. Użytki rolne stanowią 47 % jej powierzchni. Lasy położone na terenie gminy należą do nadleśnictwa Dobieszyn i obejmują obszar 3300 ha co stanowi 42 % obszaru gminy.

Obiekty i obszary objęte ochroną:

- **Obszary natura 2000**

Dolina Pilicy - obszar obejmuje dolny odcinek doliny Pilicy, długości około 80 km, od Inowłódza do ujścia rzeki do Wisły. Dolina rzeki ma na tym odcinku od 1 do 5 km szerokości.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

Północną granicę obszaru stanowi stroma skarpa, o wysokości względnej do 20 m, miejscami pokryta roślinnością kserotermiczną i pocięta wąwozami. Południowa krawędź doliny jest słabo zaznaczona, bez wyraźnej skarpy i w znacznej części jest pokryta lasami.

Dolina Dolnej Pilicy - obszar obejmuje 80 - kilometrowy, równoleżnikowo biegnący odcinek doliny Pilicy, szeroki na 1-5 km, pomiędzy Inowłodzem a Ostrówkiem-Mniszewem (ujście do Wisły) oraz dolinę Drzewiczki. Północną granicę obszaru stanowi stroma skarpa, o wysokości względnej do 20 m, miejscami pokryta roślinnością kserotermiczną.

- **Obszar Chronionego Krajobrazu Dolina rzeki Pilicy i Drzewiczki**

Obszar został ustanowiony na podstawie Uchwały Nr XV/69/83 ówczesnej Wojewódzkiej Rady Narodowej w Radomiu z dnia 28.06.1983 roku, zaktualizowany późniejszymi rozporządzeniami Wojewody Mazowieckiego. Obszar obejmuje doliny rzeki Pilicy i Drzewiczki o pow. 63 422 ha. Ze względu na bogactwo występujących tu ptaków oraz występowanie gatunków rzadkich w skali europejskiej, obszar ten został zaliczony do systemu ostoi ptaków o randze europejskiej.

Obszar ten charakteryzuje się dużą atrakcyjnością turystyczno-krajobrazową i zróżnicowanym bogactwem przyrodniczym. Występuje tu mozaika lasów i zadrzewień rozdzielonych półnaturalnymi łąkami oraz starorzeczami, co wynika ze znacznego zróżnicowania geomorfologicznego terenu. Północny brzeg Pilicy stanowi wysoka skarpa o dużym spadku, z uformowanymi wąwozami i jarami, często porośnięta lasami na siedliskach borowych. Natomiast południowa część obszaru ma charakter równinny pokryty głównie łąkami, szuwarami i bagnami z rozproszonymi zadrzewieniami, lasami i zakrzewieniami.

- **Pomniki przyrody**

Na omawianym obszarze znajduje się 20 ożywionych pomników przyrody (drzewa, lub grupy drzew): klon zwyczajny w parku w Stawiszynie, 3 dęby szypułkowe w lasach Nadleśnictwa Dobieszyn, 7 dębów szypułkowych w parku w Suchej Szlacheckiej, 8 jesionów wyniosłych w parku w Suchej Szlacheckiej, olsza czarna w parku w Suchej Szlacheckiej i 1 pomnik przyrody nieożywionej – głaz Rapa Kiwi w Białobrzegach.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

Interesujący przyrodniczo jest odcinek doliny rzeki Pierzchni w rejonie Stawiszyna. Rzeka mocno meandrując płynie głębokim korytem wśród lasu.

Turystyka

Miasto i Gmina Białobrzegi stanowi obszar atrakcyjny pod względem atrakcji turystycznych: obszary cenne przyrodnicze (dolina rzeki Pilicy, duże obszary leśne), ciekawe zabytki, miejsca historyczne.

Przez teren gminy przebiega wiele wytyczonych i oznakowanych szlaków turystycznych:

- wodny szlak Pilicy,

Pilica to najdłuższy lewobrzeżny dopływ Wisły, długości 342 km. Przepływa między innymi przez Szczekociny, Sulejów, Spałę, Białobrzegi i Warkę. Pilica urokliwie meandruje wśród rozległych łąk, lasów, bagien tworząc wysepki i zakola,

- pieszy szlak niebieski Białobrzegi-Wyśmierzyce będący III etapem szlaku pieszego od Dobieszyna do Nowego Miasta nad Pilicą (biegnie przez Brzeźce, Suski Młyn, Stawiszyn, Jasionną),
- szlak zabytkowej architektury sakralnej powiatu białobrzeskiego,
- szlak pałaców i dworów powiatu białobrzeskiego,
- szlak architektury Stefana Schillera, obejmujący m.in. kościół p.w. św. Trójcy w Białobrzegach,
- szlak atrakcji turystycznych opracowany przez Lokalną Grupę Działania Zapilicze,
- szlak założeń dworsko – pałacowo - parkowych istniejącego w ramach produktu turystycznego „Pilica –smak przygody”,
- drewniane skarby Mazowsza - szlak drewnianej architektury sakralnej (obejmuje kościół p.w. Zwiastowania NMP w Jasionnie).

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

5.2.2. Rys historyczny Miasta i Gminy Białobrzegi. Zarys historii administracyjnej Miasta i Gminy Białobrzegi

W okresie I Rzeczypospolitej teren obecnej gminy Białobrzegi położony był na terenie ziemi sandomierskiej w powiecie radomskim. Powiat ten utworzono w ziemi sandomierskiej w drugiej połowie XIV wieku w okresie reform administracyjnych króla Kazimierza III Wielkiego.

Od 1471 roku (reforma administracyjna króla Kazimierza Jagiellończyka), obszar obecnej gminy znajdował się w granicach administracyjnych województwa sandomierskiego.

Po III rozbiorze Polski teren ten znalazł się w granicach Królestwa Galicji i Lodomerii jako ziemie Galicji Zachodniej monarchii habsburskiej cyrkułu radomskiego. Po bitwie pod Raszynem 19 kwietnia 1809 roku i podpisaniu pokoju w Schönbrunn 14 października tego samego roku, ziemie Galicji Zachodniej włączone zostały do Księstwa Warszawskiego. Do roku 1815 przedmiotowy teren znajdował się w departamencie radomskim Księstwa Warszawskiego. Po podpisaniu pokoju wiedeńskiego w 1815 roku terytorium dzisiejszego miasta i gminy Białobrzegi weszło w skład Królestwa Polskiego w województwie sandomierskim, obwodzie radomskim i powiecie radomskim. Reformy administracyjne przeprowadzone po 1837 roku w Cesarstwie Rosyjskim zmieniły jego przynależność do guberni sandomierskiej w powiecie radomskim. Po utworzeniu guberni radomskiej w 1844 roku w Cesarstwie Rosyjskim teren obecnej gminy znajdował się w granicach guberni radomskiej w powiecie radomskim.

Po upadku powstania styczniowego Białobrzegom odebrano prawa miejskie. Decyzją władz carskich 13 stycznia 1870 roku powstała gmina Białobrzegi. W latach 1867-1915 teren gminy Białobrzegi, znajdował się w guberni i powiecie radomskim.

Po odzyskaniu niepodległości wszedł w skład województwa kieleckiego w powiecie radomskim. W czasie II wojny światowej decyzją z dnia 25 października 1939 roku wszedł do administracji Generalnej Guberni w dystrykcie radomskim.

W latach 1945-1955 należał administracyjnie do powiatu radomskiego w województwie kieleckim. Gmina Białobrzegi funkcjonowała do roku 1954. Z dniem 1 stycznia 1955 roku nastąpił nowy podział administracyjny kraju. W jego wyniku powstał powiat białobrzegi. Białobrzegi odzyskały prawa miejskie w 1958 roku. Gmina uzyskała status miejsko-wiejskiej.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

W 1975 roku gmina Białobrzegi po kolejnej reformie administracyjnej znalazła się w województwie radomskim i w związku z likwidacją powiatów Białobrzegi stały się gminą miejską. Reforma administracyjna w 1999 roku zmieniła przynależność administracyjną gminy Białobrzegi.

Weszła ona jako gmina miejsko-wiejska w skład województwa mazowieckiego w powiecie białobrzeskim.

Historia Miasta i Gminy Białobrzegi.

Przywilej lokacyjny Zygmunta Starego (1506-1548) wydany w 2 września 1540 roku Annie Fałęckiej, właścicielce pobliskich Fałecic, wdowie po Janie z Biejkowa herbu Jastrzębiec, pozwolił na założenie miasta Białobrzegi i jego rozwój. Miasto lokowane na prawie magdeburskim otrzymało prawa handlowe: wyznaczono dwa jarmarki na św. Trójcę i św. Mateusza oraz targi tygodniowe w poniedziałki. Miejscowość posiadała prawo wolnizny na okres 12 lat od podatków i innych ciężarów na rzecz państwa. Potwierdzenie istnienia miasta znajdujemy w 1563 roku w księdze uposażeń archidiecezji gnieźnieńskiej. W XVI wieku osadnictwo w okolicach Białobrzegów i samym mieście rozwijało się wolno, ale systematycznie. Związane to było z wyrębem lasów i spławianiem rzeką Pilicą na zachód. Jeszcze w tym samym stuleciu Białobrzegi zmieniły właściciela. Dokument króla Stefana Batorego wydany 22 listopada 1586 roku, na prośbę nowego właściciela Zbigniewa Podlódzkiego, rozszerzał w dużym stopniu prawa miejskie o wyznaczenie chociażby trzeciego jarmarku na dzień św. Marka (25 kwietnia).

Zygmunt III Waza (1587-1632) potwierdził dotychczasowe przywileje miasta w dokumencie, który wystawiony był na prośbę Maksymiliana Boglewskiego, kolejnego właściciela Białobrzegów.

Wpisane one zostały do wareckich akt ziemskich 8 lipca 1624 roku. Kolejne rozszerzenie praw miejskich Białobrzegi zawdzięczały nadaniom królewskim Michała Korybuta Wiśniowieckiego (1669-1673) i Augusta III Wettyna (1733-1763), które ustanawiały drugi targ tygodniowy w soboty (1670 r.) i jarmarki na św. Trójcę i św. Rocha (1737r.) jak również w pierwszą niedzielę każdego miesiąca (1747r.).

Potop szwedzki oraz najazd Jerzego Rakoczego oszczędziły Białobrzegi, ale straty gospodarcze w tym okresie były znaczne. W XVIII stuleciu miasto przeszło we władanie zamożnej rodziny Boskich. Następnie miasto i dobra białobrzeskie w 1702 roku zakupił Feliks Boski i w posiadaniu jego

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

potomków pozostawały do początków XIX wieku. Po śmierci Pawła Boskiego, podkomorzego czerskiego, w 1795 roku sporządzono akt podziału majątku pomiędzy dwóch jego synów: Józefa i Ignacego. Prawa do majątku posiadały także dwie jego córki: Anna i Elżbieta. Ostatecznie dobra dziedziczne Białobrzegi wraz z Fałęcicami i miejscowością Góry przypadły najstarszemu synowi Józefowi, chorążemu bełżeckiemu, który tytułował się do 1799 dziedzicem miasta Białobrzegi.

W 1794 roku przez Białobrzegi przemaszerowały wojska Kościuszki, a w 1809 roku wojska polskie i austriackie. Przełom XVIII i XIX wieku przyniósł upadek znaczenia Pilicy jako drogi rzecznej, co odbiło się przejściowo na jakości życia mieszkańców Białobrzegów. Na początku XIX wieku miasto nabył Bogusław Stokowski.

W 1810 roku miasto zamieszkiwało 390 mieszkańców, a w 1819 roku już 511. Przybyło wielu rzemieślników, zwłaszcza pochodzenia żydowskiego. Otwarcie traktu na Radom spowodowało dalszy rozwój. W 1821 roku Białobrzegi zamieszkiwało 367 chrześcijan i 138 Żydów. W mieście było 12 szewców, 5 krawców, 3 kuśnierzy, 2 tkaczy, 2 mularzy, 1 stolarz, 1 cieśla. Działała gorzelnia, browary oraz młyn na Pilicy. Mieszkańcy Białobrzegów utrzymywali się z roli, rzemiosła, spławiania drewna na Pilicy. W 1823 roku miasto znalazło się w posiadaniu rodziny Wodzińskich, która władała nim aż do końca stulecia. W 1860 roku w Białobrzegach powstała szkoła początkowa. Poza młynem, gorzelnią i browarami funkcjonowała także cegielnia. W okresie powstania styczniowego w Białobrzegach jak również w okolicy działało kilka oddziałów powstańczych w tym m.in. pułkownika Czachowskiego i Kononowicza.

Po upadku powstania styczniowego Białobrzegi utraciły prawa miejskie, ale nie spowodowało to upadku gospodarczego miejscowości. Strategiczne położenie na trasie Warszawa – Kraków oraz jej rozbudowa przyczyniły się do ulokowania tu garnizonu wojsk carskich w 2 połowie XIX wieku oraz powstania stacji pocztowej i transportowej.

W 1890 roku Białobrzegi zamieszkiwało ok. 1500 mieszkańców, w tym ok. 100 rzemieślników. W 1910 roku oszczędzane klęsk żywiołowych i działań wojennych dotychczas Białobrzegi zostały zniszczone częściowo w wyniku pożaru. Mimo to osada prosperowała nadal dość dobrze, tak że w 1914 roku miała 4000 mieszkańców.

W czasie I wojny światowej 18 października 1914 roku przez Białobrzegi przemaszerował batalion legionowy kpt. Mieczysława Neugebauera. W okresie międzywojennym pogłębił się podział na ludność katolicką zajmującą

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

się głównie rolą i żydowską – rzemiosłem. Z tego okresu pochodzą m.in. żelbetonowy most na Pilicy oraz kościół parafialny zaprojektowany przez architekta Stefana Szyllera. Rok 1939 przyniósł działania wojenne i walki 13-tej oraz 19-tej Dywizji Piechoty Armii „Prusy”.

Okupacja niemiecka w Białobrzegach wiązała się z zagładą ludności żydowskiej w czerwcu 1942 roku oraz znacznym zniszczeniem osady. Po zakończeniu II wojny światowej Białobrzegi prawa miejskie odzyskały dopiero w 1958 roku.

Rozwój przestrzenno - urbanistyczny miasta Białobrzegi.

Lokalizacja miasta była dogodna ze względu na opadający teren wysoczyzny w kierunku rzeki Pilicy (w stronę południowo- wschodnią). Na południe od miasta rozciągały się tereny podmokłe i bagniste. Osadnictwo wiązało się z rozwojem rolnictwa na terenach powstających po wyрубie lasów oraz spławianiem drzewa rzeką Pilicą. Brak podstawy źródłowej uniemożliwia jednakże dokładne określenie wielkości terytorialnej samego miasta oraz jego układu przestrzennego w okresie przedrozbiorowym. Niewątpliwie głównym punktem miasta był prostokątny rynek z uliczkami wybiegającymi z jego naroży. Przy jednej z takich uliczek około 1600 roku wybudowano kościół. W początkowej fazie powstał zapewne również młyn.

W kolejnych wiekach miasto rozbudowywało się naturalnie w kierunku zachodnim, w stronę Wyśmierzyc. W XIX wieku miejscowość rozwijała się również w kierunku południowym wzdłuż nowego traktu Warszawa – Radom. W latach 20 i 30- tych XIX wieku próbowano przeprowadzić regulację miasta, wytyczyć główne kierunki rozwoju przestrzennego na podstawie przeprowadzonych prac pomiarowych, przy uwzględnieniu zasad, jakimi kierowały się nowoczesne układy urbanistyczne. Jednakże plany te nie zostały zrealizowane. Natomiast uformował się główny ciąg komunikacyjny Białobrzegów, zaprojektowany przez inż. Teodora Urbańskiego. Droga ta powstawała od 1829 roku do połowy lat 30-tych XX wieku. Trakt ten w obrębie miasta stanowiła ulica Krakowska.

Ważną ulicą była także ulica Wyśmierska (od 1828 roku Polańska), która zaczynała się w rynku. W tym roku nazwano inne ulice: Suską, prowadzącą do Suche, Staromiejską czy Przydworską. Do końca XIX wieku Białobrzegi różniły się od wsi jedynie rozplanowaniem ulic i placów i nieco bardziej zwartą zabudową. Wszystkie budynki w mieście były parterowe i drewniane, włącznie z kościołem parafialnym. W 1860 roku było 62 domy drewniane i 1 murowany.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

Na początku XX wieku powstawało coraz więcej domów murowanych, pojawiły się też budynki piętrowe. Niewiele jednak wzniesiono budynków reprezentacyjnych o bogatych formach i detalach. Działał browar, gorzelnia, młyny i cegielnia. Zabudowa Białobrzegów ucierpiała w czasie pożaru w 1910 roku oraz podczas I i II wojny światowej. Lata powojenne przyniosły powolną degradację obszaru miejskiego, co miało niestety negatywny wpływ na dzisiejszy wygląd miasta Białobrzegi. Obecnie ochrona zachowanej historycznej zabudowy realizowana jest na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

5.2.3. Krajobraz kulturowy oraz charakterystyka zasobów dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy Białobrzegi.

Wg ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. krajobrazem kulturowym jest przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze. Krajobraz kulturowy danego obszaru wpływa na wzrost tożsamości lokalnej i regionalnej oraz odzwierciedlają jego historię i związek działalności ludzkiej z przyrodą. Cechą krajobrazu kulturowego jest jego ciągła ewolucja. Pozytywnym przejawem dbania o krajobraz jest jego harmonijne kształtowanie zachowując najcenniejsze elementy: zabytki, tereny przyrodnicze, osie widokowe oraz umiejętne wkomponowywanie współczesnych realizacji. Zarządzanie krajobrazem nie powinno być przypadkowe, a planowe z uwzględnieniem profesjonalnie opracowanych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, w których ograniczy się rozproszoną zabudowę, zachowa się tradycyjny układ pól, ochronę terenów cennych przyrodniczo oraz obiektów historycznych z wyeksponowaniem tych najwartościowszych np. poprzez nienaruszania ich historycznego otoczenia i wskazywania osi i przestrzeni widokowych oraz dostosowanie nowych inwestycji do charakteru gminy.

Krajobraz Gminy Białobrzegi jest mieszany: wiejski z ośrodkiem małomiasteczkowym w Białobrzegach, rolniczo - leśny z doliną Pilicy. Zachowało się wiele elementów autentycznych i zabytkowych. Obecnie wiele pozytywnych czynników kształtuje krajobraz gminy, m.in.: brak ciężkiego przemysłu, chronione obszary przyrodnicze, dość znaczące docenianie dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

W krajobrazie kulturowym Gminy Białobrzegi występuje duża różnorodność typów zabytków: zabytki o charakterze sakralnym (kościół, kaplice, cmentarze oraz obiekty małej architektury: kapliczki, krzyże i figury przydrożne); pozostałości dawnej zabudowy drewnianej, wiejskiej; obiekty budownictwa małomiasteczkowego. Ważną rolę w krajobrazie pełnią też zabytki rezydencjonalne (dwory, zabudowania folwarczne, parki). Zachowały się zabytki techniki: drewniany młyn w Białobrzegach - Borkach, ceglany młyn w Suchej, żelbetowy most w Białobrzegach.

Najwięcej zabytków ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków znajduje się w Białobrzegach. Ważnymi miejscowościami ze względu na występowanie cennych zabytków są również: Jasionna, Szczyty, Stawiszyn.

W Białobrzegach na uwagę zasługuje zespół kościoła p.w. Św. Trójcy. Świątynia została zbudowana według projektu znanego architekta Stefana Szyllera w latach 1932-1939 i dokończona w latach 1953-1957. Dawny drewniany kościół oraz dzwonnica zostały przeniesione do miejscowości Bardzice.

Oprócz samego budynku kościoła zachowała się również XIX-wieczna, arkadowa brama kościelna, zwieńczona figurami Świętych, budynek plebanii (XIX/XX wiek) z gankiem, przykryty dachem dwuspadowym z naczółkami, jak również figura Matki Bożej z 1895 roku. Na terenie dawnego cmentarza przykościelnego zlokalizowany jest piaskowcowy nagrobek Franciszka Staszewskiego i Jana Rzeczkowskiego. Ważnymi zabytkami są również: cmentarz parafialny z około 1 połowy XIX wieku z zachowanym układem przestrzenno-komunikacyjnym, historycznymi zabytkowymi nagrobkami oraz bramą arkadową z figurami świętych, położony przy ul. Krakowskiej. W tym obiekty techniki: żelbetowy most na rzece Pilicy z okresu międzywojennego o bogatej historii i funkcjonujący do dzisiaj, drewniany młyn w Białobrzegach-Borkach z przełomu XIX i XX wieku (na rzece Pierzchniance).

Przeważająca ilość zewidencjonowanych budynków małomiasteczkowych w Białobrzegach została wzniesiona w okresie międzywojennym. Duża liczba budynków historycznych zlokalizowana jest przy ul. Krakowskiej. Fragmenty dawnej zabudowy przetrwały również przy dzisiejszej ulicy Kościelnej, 11 Listopada, Rzemieślniczej, Sądowej czy przy obecnej ul. Żeromskiego.

Dawna zabudowa jak również urbanistyka Białobrzegów, odzwierciedla wygląd mazowieckich miast oraz miasteczek z okresu przedwojennego,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

charakteryzujących się właśnie pierzejami niskich domów, wokół rynków i głównych wylotowych ulic albo wzdłuż centralnych ciągów komunikacyjnych.

W Białobrzegach zachowały się w większości proste budynki murowane (kilka drewnianych) wzniesione na rzucie prostokąta, z wysokim dachem, prostym gzymsem, ustawione kalenicą do strony ulicy, grupujące się w bardziej lub mniej zwarte linie zabudowy. Występuje jedynie kilka budynków historycznych, piętrowych oraz o tak zwanych „reprezentacyjnych formach i detalach”.

Ze względu między innymi na szczególne cechy formalne wyróżniamy kilka podstawowych i charakterystycznych typów historycznych domów m.in.:

- Domy drewniane z gankami (ul. Polańska 34, ul. Sądowa 26),
- Domy drewniane z facjatami (ul. Sądowa 30, ul. Sądowa 32),
- Domy murowane, parterowe (ul. Kościelna 29, ul. Piekarska 15, ul. Sądowa 13, ul. Rzemieślnicza 5),
- Domy murowane, piętrowe (ul. Krakowska 39, ul. Żeromskiego 6, ul. Żeromskiego 22, ul. Krakowska 4),
- Domy murowane z facjatami (ul. Żeromskiego 62, ul. Rzemieślnicza 18, ul. Rzemieślnicza 20, ul. Krakowska 81),
- Domy narożne: (ul. Krakowskiej 6, ul. Krakowskiej 23, ul. Rzemieślnicza 1, ul. Kościelna 20, ul. Sądowa 21),

W zabytkowych budynkach zachowały się dość dobrze rozwinięte detale architektoniczne: gzymsy, balkony, stolarka, dekoracje ganków i obramienia okienne. Jednocześnie poza zabudową ważnym zabytkiem przestrzennym jest istniejący układ urbanistyczny, ukształtowany do lat 30-tych XX w. Najstarsza jego część wskazuje rynek z wychodzącymi uliczkami i zespołem kościelnym p.w. św. Trójcy. Przebieg ulicy Krakowskiej oraz ulice odchodzące od niej prostopadłe w kierunku zachodnim wiążą się z rozwojem XIX-wiecznym miejscowości.

W Jasionnie znajduje się cenny zabytek architektury drewnianej: kościół parafialny p.w. Zwiastowania NMP, pochodzący z XVII wieku. W skład zespołu kościelnego wchodzi poza tym: cmentarz przykościelny, na którym

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

zlokalizowanych jest kilka kamiennych nagrobków z XIX wieku, drewniana dzwonnica, kapliczka kubaturowa oraz budynki gospodarcze. Zabytkowy cmentarz parafialny jest usytuowany naprzeciwko kościoła. Całość posiada znaczne wartości zabytkowe.

Na terenie gminy występują również zabytki rezydencjonalne i folwarczne. Sztandarowym zabytkiem w gminie Białobrzegi jest zespół pałacowo - parkowy w Suchej, odrestaurowany pod nadzorem wojewódzkiego konserwatora zabytków. Szczególnie cenny jest tzw. „stary pałac” w stylu renesansu francuskiego z XIX wieku oraz park o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych. Natomiast tzw. „nowy pałac”, znajdujący się również na omawianym terenie posiada oryginalną architekturę łączącą cechy modernizmu i klasycyzmu. W Suchej na obszarze dawnego majątku ziemskiego zlokalizowany jest również ceglany spichlerz oraz młyn.

W Szczytach zachował się drewniany dwór z 1 ćw. XX w. o interesującej architekturze (występowanie podcieni) i wystroju (zwieńczenia pieców, dekoracje snycerskie), położony w otoczeniu niestety zaniedbanego parku krajobrazowego. Wartościowym również obiektem pofolwarcznym jest spichlerz murowany o historyzującym detalu architektonicznym. Zachował się także drewniany dom - dawna rządcówka dworska o oryginalnej formie dachu.

W Stawiszynie znajduje się zespół pałacowo - parkowy, który funkcjonuje jako Oddział Aresztu Śledczego w Grójcu. Obiekt jest trudno dostępny. W Brzeźcach istnieje park podworski z czytelnym układem kompozycyjnym i pozostałościami wiekowego drzewostanu.

Na terenie gminy występuje także wiele kapliczek, krzyży i figur przydrożnych. Obiekty tego typu są rozpowszechnionym elementem krajobrazu nie tylko regionu radomskiego, ale również przeważającej części kraju. Ich ustawianie wiązało się z lokalną tradycją oraz religijnym, duchowym doświadczeniem fundatorów katolickich. Powyższe obiekty te powstawały głównie na pamiątkę ważnych wydarzeń historycznych, sytuacji rodzinnych, z obawy przed chorobami czy wojnami. Miały w szczególności charakter dziękczynno-błagalny, suplikacyjny, a nawet odstrasżający. Najczęściej wybierano lokalizację w pobliżu świątyń, przy skrzyżowaniach, przy wjeździe do wsi, mostach, a bardziej osobiste przed domami.

Na terenie Gminy Białobrzegi najczęściej spotyka się kapliczki wnękowe z figurkami Matki Boskiej (kapliczka w Brzeźcach z 2 ćwierci XX wieku), krzyże na cokole (kapliczka kamienna w Leopoldowie z 1913 roku) i figury

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

(Matki Boskiej w Jasionnie z przełomu XIX i XX wieku i w Stawiszynie z 1927 roku).

Zewidencjonowano również kilka obiektów wiejskiego budownictwa drewnianego. Zachowały się bez większych przekształceń i przynajmniej w dostatecznym stanie. Są to domy na rzucie prostokąta, o konstrukcji wieńcowej, przykryte dachami dwuspadowymi, niektóre z gankami i okiennicami. Są to domy w Leopoldowie (nr 1 i nr 6), Stawiszynie (nr 18), Jasionnie (nr 8 i nr 17).

Zweryfikowana Gminna ewidencja zabytków nie jest zamknięta i może być zwiększana zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

5.3. ZABYTKI OBJĘTE PRAWNYMI FORMAMI OCHRONY,,A”

Miejscowość	Nazwa obiektu zabytkowego	Wpis do rejestru zabytków
Białobrzegi	Cmentarz parafialny 1 poł. XIX w.	475/A/91 z dn. 05.11.1991r.
Białobrzegi	Most żelbetonowy 1934-1936r., 1950-1951r.	A-1750
Brzeźce	Park podworski XVIII-XIX w.	702/A z dn.20.12.1957r., 800/A z dn.4.04.1958r. oraz 5/A z dn. 15.12.1978r.
Jasionna	Kościół parafialny p.w. Zwiastowania NMP XVII w., 1 poł. XX w.	486/A/57 z dn. 23.03.1957r., 91/A/66 z dn. 21.02.1966r. 74/A/81 z dn. 09.03.1981r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

Jasionna	Dzwonnica drewniana XIX w.	74/A/81 z dn. 09.03.1981r. 91/A/66 z dn. 21.02.1966r.
Jasionna	Cmentarz rzymsko-katolicki 1 po. XIX w.	470/A/91 z dn.05.11.1991r.
Stawiszyn	Pałac murowany 2 poł. XIX w.	6/A/78 z dn.15.12.1978r.
Stawiszyn	Park pałacowy 2 poł. XIX w.	6/A/78 z dn. 15.12.1978r.
Sucha	Zespół pałacowy 2 poł. XVIII wieku 2 poł. XIX wieku	53/A/80 z dn.07.05.1980r. Dec. MWKZ w Warszawie 1222/2012 z dnia 22.11.2012r. (dec. uzupełniająca granice, obszar i treść dec. 53/A/80)
Sucha	Pałac „stary”, 2 poł. XIX w.	53/A/80 z dn. 07.05.1980r. Dec. MWKZ w Warszawie 1222/2012 z dnia 22.11.2012r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

Sucha	Pałac „nowy”, 2 ćw. XX w.	53/A/80 z dn. 07.05.1980r. Dec. MWKZ w Warszawie 1222/2012 z dnia 22.11.2012r.
Sucha	Stróżówka, kordegarda 4 ćw. XIX w.	53/A/80 z dn. 07.05.1980r. Dec. MWKZ w Warszawie 1222/2012 z dn. 22.11.2012r.
Sucha	Rządcówka XIX/XX w.	53/A/80 z dn. 07.05.1980r. (obiekt niezidentyfikowany w terenie)
Sucha	Park pałacowy z okalającym go murem XIX/XX w.	53/A/80 z dn. 07.05.1980r. Dec. MWKZ w Warszawie 1222/2012 z dn. 22.11.2012r.
Sucha	Spichlerz drewniany XIX w.	98/A/72 z dn.16.09.1972r. (brak obiektu w terenie)
Szczyty	Park dworski 1 ćw. XX w.	701/A/57 z dn.20.12.1957r.
Szczyty	Spichlerz murowany 1 ćw. XX w.	A-1476

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

Zgodnie z art. 36 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 23 lipca 2003 r. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- 1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru;
- 2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- 3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- 4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- 5) prowadzenie badań archeologicznych;
- 6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- 10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru: urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16b i 16c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. 2024 poz. 1130) oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;
- 11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nie ruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni.
- 12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa można prowadzić:

- 1) prace konserwatorskie,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

2) prace restauratorskie,

3) badania konserwatorskie

– na podstawie pozwolenia wydanego przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Zabytek nieruchomy wpisuje się do rejestru zabytków (art. 9 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami) na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego, lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy.

Od stycznia 2018 r. obowiązują przepisy dot. kar administracyjnych. Właścicielowi, który nie powiadomił ministra kultury albo wojewódzkiego konserwatora zabytków o uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku (znajdującego się na Liście Skarbów Dziedzictwa lub wpisanego do rejestru zabytków) nie później niż w terminie 14 dni od dowiedzenia się o tym zdarzeniu. Taką samą karę przewidziano wobec osób, które uniemożliwiają lub utrudniają dostęp do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy.

Kary w wysokości od 500 do 500 000 zł grożą z kolei m.in. za prowadzenie bez pozwolenia albo niezgodnie z zakresem lub warunkami określonymi w pozwoleniu na prace konserwatorskie, restauratorskie lub badania konserwatorskie, roboty budowlane i badania archeologiczne w otoczeniu zabytku /zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, rozdział 10a/.

5.4. ZABYTKI NIERUCHOME.

Zabytek nieruchomy – nieruchomości, jej część lub zespół nieruchomości.

Najważniejsze zabytki w gminie Białobrzegi

Kościół parafialny p.w. Św. Trójcy w Białobrzegach, 1932-1939, 1953-1958

Pierwotny kościół drewniany z początków istnienia parafii przetrwał do drugiej połowy XVIII wieku. Ze względu na zły stan techniczny w latach 1771-1773 wybudowano nowy kościół p.w. Świętej Trójcy i św. Apostołów Piotra i Pawła z fundacji Pawła Boskiego, dziedzica Białobrzegów, chorążego

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

i podkomorzego ziemi czerskiej. Obecny kościół murowany został wzniesiony w dwóch etapach według projektu architekta Stefana Szyllera z Warszawy. Najpierw prace prowadzono w latach 1932-1939 staraniem ks. Stanisława Jakóbowskiego. Poświęcenia kamienia węgielnego dokonał 7 kwietnia 1935 roku biskup Paweł Kubicki. Wybuch wojny światowej przerwał budowę świątyni. Realizację dokończono dopiero w latach 1953-58 za ks. Józefa Dziadowicza. Kościół został konsekrowany wraz z ołtarzem Św. Trójcy 17 sierpnia 1958 roku przez biskupa Piotra Gołębiowskiego.

W tym czasie dotychczasowy kościół modrzewiowy został przeniesiony do parafii Bardzice w powiecie radomskim, gdzie istnieje do dzisiaj. Kościół jest murowany z cegły, granitu i żelbetonu, otynkowany, w typie bazylikowym, trzynawowy, trzyprzęsłowy. Prezbiterium zakończone jest trójbocznie. Nawy boczne od głównej, oddzielone dwiema kolumnami wspierającymi dachy.

Boczna kaplica dwupoziomowa (niżej kaplica przedpogrzebowa, nad nią kaplica p.w. Matki Bożej), równolegle zakrystia i pomieszczenia pomocnicze. Kruchta otwarta do nawy, chór muzyczny nad kruchtą, część środkowa (balkon) nieco wysunięta w nawę. Sklepienia krzyżowe, w kruchcie gwiaździste. Dach dwuspadowy o konstrukcji drewnianej, kryty blachą. Boczne elewacje kościoła wsparte przyporami. Okna zamknięte półokrągłe, glifowane. Elewacje, prezbiterium udekorowane prostokątnymi polami wypełnionymi arabeską. Od frontonu wieża - dzwonnica o wysokości 40 m, czterokondygnacyjna, ujęta czterema małymi wieżyczkami, wszystkie pokryte hełmami blaszanymi. Portale bogato zdobione, w tym zwłaszcza frontowy, środkowy. Kruchty boczne zwieńczone spływami wolutowymi. Na placu kościelnym, w jego części bocznej, pozostała potrójna brama prowadząca do dawnego drewnianego kościoła. Na bramie znajdują się kamienne figury Czterech Ewangelistów wykonane w 1896 roku przez znanego rzeźbiarza Tomasza Myszkę z Kunowa.

Cmentarz rzymsko-katolicki w Białobrzegach,
1 połowa XIX wieku

Cmentarz rzymsko-katolicki w Białobrzegach o powierzchni 1,2 ha zlokalizowany przy ul. Krakowskiej, na południowy-wschód od kościoła. Teren cmentarza jest płaski, lekko opadający w tylnej części. Kształt cmentarza nieregularny, pięcioboczny, dostosowany do rozplanowania ulic. Układ cmentarza obwodnicowy, podwójny, krzyżowy. Zachowało się wiele zabytkowych nagrobków z 2 połowy XIX wieku i 1 połowy XX wieku. Występują różne typy: krzyże na cokole, stele, figury, krzyże na skałkach,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

płyty nagrobne. Najstarszymi nagrobkami są: Karoliny i Jakuba Grodeckich oraz ks. Franciszka Michała Staszewskiego w formie steli z dekoracją klasycyzującą. Są też nagrobki osób zasłużonych w historii Białobrzegów: Antoniego Lindy, Bronisława Mroczkowskiego i Rudolfa Bautscha oraz zbiorowa mogiła żołnierzy kampanii wrześniowej. Występuje drzewostan cmentarny: dęby, akacje. Nekropolia ogrodzona jest otynkowanym murem. Główna brama trójarkadowa o łukach ostrych wspartych na filarach prostokątnych z figurami świętych (obecnie odnowiona).

Kościół parafialny p.w. Zwiastowania NMP w Jasionnie,
1 połowa XVII, XVIII- XIX w.

Kościół, jak podaje spis inwentaryzacyjny z 1783 roku, wybudowany został w pierwszej połowie XVII wieku. Podaje też, że do nawy przylegała dzwonnica, w której dolna kondygnacja stanowiła kruchtę. Obecnie kościół drewniany konstrukcji wieńcowej, częściowo od zachodu konstrukcji ryglowej, oszalowany, zbudowany na fundamencie z kamienia, częściowo na cegle, z zaprawą kamiennie-cementową. Bryła kościoła rozczłonkowana jest na trzy wyróżniające się elementy architektoniczne: prezbiterium, nawa, kruchta. Prezbiterium prostokątne skierowane na północ, jest prosto zakończone. Część nawowa na rzucie prostokąta podzielona jest trzema parami filarów na trzy nawy. Od południa przylega kruchta. Do prezbiterium dobudowane jest zakrystia od zachodu z przedsionkiem. Nawa środkowa przykryta jest stropem, boczne pseudokolebką. Kruchta i zakrystia przykryta jest stropem płaskim. Wieżba dachowa jest konstrukcji storczykowej. Dachy są dwuspadowe. Na kalenicy nad nawą usytuowana jest wieżyczka na sygnaturkę. W latach 1760-1783 kościół był remontowany. W 1783r. zbudowano nową plebanię. W 1834 roku kościół był bardzo zniszczony. W latach 1865- 1876 został całkowicie odnowiony. Dach pokryto nowym gontem, wymieniono również stropy, dobudowano kruchtę. W 1883 roku dobudowano do zakrystii przedsionek. Kolejny remont miał miejsce w 1914 roku. W 1976 roku rozebrano i postawiono od nowa kościół, który został powiększony. Wewnątrz znajduje się cenne, barokowe wyposażenie.

Dzwonnica została wzniesiona w XIX wieku. Obiekt o konstrukcji słupowej, przykryty dachem czterospadowym gontowym. W dolnej kondygnacji dzwonnica jest oszalowana, natomiast w górnej posiada tzw. prostokątne szczelinowe otwory, po pięć z każdej strony. Obiekt zwieńczony żeliwnym, ażurowym krzyżem z kogutkiem.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

Cmentarz rzymsko katolicki w Jasionnie, 1 poł. XIX wieku

Cmentarz rzymsko-katolicki o powierzchni ok. 1,5 ha położony w odległości 100 m na zachód od kościoła. Prowadzi do niego aleja lipowa. Teren cmentarza jest płaski i obniża się w tylnej części. Od strony północnej graniczy z lasem od strony południowej, wschodniej i zachodniej z polami uprawnymi.

Cmentarz o kształcie wydłużonego trapezu. Układ komunikacyjny równoległy (północ-południe) z alejką poprzeczną w części północnej, częściowo zatarty. Zachowało się kilkanaście zabytkowych nagrobków. Najstarszym istniejącym zabytkiem jest nagrobek Urszuli Proszkowskiej z 1868 roku. Znajdują się tutaj nagrobki z końca XIX wieku i początku XX wieku oraz mogiły żołnierzy kampanii wrześniowej i groby członków Armii Krajowej. Występuje młody drzewostan: lipa, dąb, brzoza, akacja. Cmentarz ogrodzony jest murem kamiennym- granitowym.

Zespół pałacowo - parkowy w Suchej, 2 połowa XVIII wieku- 2 połowa XIX wieku

Zespół pałacowo-parkowy zajmuje powierzchnię około 13 ha. W jego skład wchodzi dwa pałace: starszy pałac wybudowany w 1875 roku dla Tadeusza Wodzińskiego w stylu neorenesansowym oraz nowy pałac z 1936 roku, wzniesiony przez Zofię i Zygmunta Glinków według projektu Karola Wilhelma Henneberga. Otoczone są parkiem powstałym w XVIII wieku, potem przekształcony z licznymi pomnikami przyrody.

Po ostatniej wojnie w pałacach mieściły się przedszkole, szkoła, mieszkania komunalne. Przy wjeździe zabytkowa stróżówka z XIX wieku. Pierwotnie identyczna stała po drugiej stronie bramy (obecnie nie zachowana). Do pałacu prowadzi Aleja Kasztanowa z ponad 100-letnimi kasztanowcami.

„Stary pałac” w stylu neorenesansu francuskiego, wybudowany z cegły, tynkowany, na rzucie nieregularnym, trzytraktowy. Budynek jednopiętrowy, niepodpiwniczony o bryle zróżnicowanej dwoma ryzalitami z podwyższonym mezaninem zwieńczonym wysokimi dachami w kształcie ściętej piramidy. Od strony południowej do korpusu budynku przylegała przybudówka – była to dawna kaplica. Obecnie w tym miejscu jest taras. Pałac został rozbudowany na początku XX wieku o dwa boczne skrzydła. Na zachód od pałacu w parku

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

znajduje się lodownia. Na południe jezioro z wyspą z licznymi stylowymi rzeźbami.

„Nowy pałac” zlokalizowany jest nieco na południe w parku i jest przykładem architektury rezydencjonalnej. Założony na planie prostokąta, podpiwniczony, murowany z cegły i tynkowany. Fasada dziewięcioosiowa z wysuniętymi bocznymi ryzalitami i nieco cofniętym w stosunku do nich ryzalitem środkowym – tworzącym portyk oraz z obszernym aneksem, przebiegającym w części południowej do elewacji zachodniej. Wnętrze dwukondygnacyjne z poddaszem.

Park przypałacowy w Suchej został założony w drugiej połowie XVIII wieku. Obejmuje obecnie 12,30 ha. Położony jest około 3 km od Białobrzegów. Granicę od południa i częściowo od zachodu tworzy mur z czerwonej cegły, od zachodu i południa mur z łamanego kamienia polnego. Teren parku jest płaski, lecz nieco urozmaicony dwoma sztucznymi wzgórzami. Pierwsze z wyniesień znajduje się w pobliżu tak zwanego starego pałacu natomiast drugie w południowej części parku przy oczku wodnym. Dodatkowo teren pocięty jest siecią kanałów wodnych i stawami zbudowanymi na wodach strumyka przepływającego przez teren założenia parkowego.

Drzewostan parkowy jest wielogatunkowy i wielowiekowy. Pojedyncze egzemplarze drzew (dęby) sięgają około 160-200 lat. Powierzchnie trawiaste występują koło starego i nowego pałacu. Pod drzewostanem parku występują liczne naloty i podrosty drzew parkowych. Stare egzemplarze świerków, olch, lip i kasztanowców są w złym stanie. Młodsze drzewa na ogół wykazują dobry stan zdrowotny. Zadrzewienie parku uzupełnia aleja grabowa i kasztanowa, stanowiąca drogę do parku od strony starej szosy E7 o długości około 1,5 kilometra.

Zespół dworsko- parkowy w Szczytach
(park - 1 ćwierć XIX wieku, dwór modrzewiowy – ok.1920r.)

Dwór modrzewiowy w stylu podhalańskim wystawił w 1907 roku Michał Bagniewski- właściciel Szczytów. Spłonął w 1920 roku, a następnie został odbudowany. Obecny budynek dworu wzniesiony na rzucie prostokąta posiada zróżnicowaną bryłę, parterową (z użytkowym poddaszem i piętrową nadbudówką). Przykryty jest dachami dwuspadowymi. Z boku części parterowej podcień filarowa, w części piętrowej wzdłuż jej fasady taras z daszkiem wspartym na słupach drewnianych. Centralnie od frontu ganek

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

poprzedzony murowanymi schodami. Wewnątrz dworu piec dekoracyjnymi zwieńczeniami oraz detal snycerski.

Park dworski zajmuje południowo-zachodnią część majątku wraz z dworem stojącym na ziemnym nasypie. Przez park przepływa rzeczka otoczona starodrzewiem z topoli białej. Obecny drzewostan parku składa się z drzew ponad 40 i 50 - letnich. Jest to wynik rabunkowej gospodarki w czasie wojny i po jej zakończeniu Pojedyncze drzewa w tym białodrzewy dochodzą do 100 -150 lat. Obecnie najliczniejsze są jesiony i topole białe. Duża część parku, wzdłuż rzeczki jest praktycznie niedostępna ze względu na dużą ilość dzikich zakrzaczeń. Stan drzew w większości przypadków jest zły.

**Spichlerz w Szczytach,
1 poł. XX w.**

Spichlerz ceglany zlokalizowany jest na pld.-wsch. od założenia dworsko-parkowego w sąsiedztwie dawnych stawów. Wzniesiony z cegły, na rzucie prostokąta z prostym gankiem od pld.- zach. Częściowo otynkowany. dwupiętrowy, podpiwniczony. Przykryty dwuspadowym dachem z eternitu. Naroża budynku wzmocniono płytkami przyporami w obrębie parteru. Wszystkie elewacje obiega profilowany gzyms oraz w partii przyziemia wysoki cokół ceglany. Elewacje boczne obiektu w obrębie 2 i 3 kondygnacji częściowo otynkowane, tworzące płyciny. Centralnie w obrębie każdej kondygnacji po dwa okienka (w górnych kondygnacjach prostokątne, w dolnych zakończone łukiem). W przyziemiu okienka zakratowane z nadprożem ceglanym w formie łuku. Wyżej umieszczone otwory okienne z nadprożami łukowatymi i gzymsami podokiennymi. Górne kondygnacje oddzielone gzymsem kordonowym. Środkowa kondygnacja przedzielona lizeną. Elewacja tylna pln.- wsch. ceglana bez podziałów z otworami okiennymi i niszami. Szczyt wieńczący z okienkiem na osi.

Centralnie portal zakończony łukiem nadwieszonym. Od frontu ganek poprzedzony schodami betonowymi. Zachowane drewniane odrzwia. Na osi ceglany krzyż. Szczyt dekoracyjnie ukształtowany otynkowany, zakończony spływami wolutowymi ze ślimacznicami oraz podziałem pionowym lizen. Ganek drewniany na słupach, przykryty daszkiem dwuspadowym ze schodami. Wnętrza jednoprzestrzenne, otynkowane.

Wieżba dachowa płatiwowa oraz stropy drewniane, remontowane w okresie powojennym. Stolarka okienna, oryginalna drewniana obręb 2 i 3

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

kondygnacji. Na parterze wymieniona na drewnianą. Drzwi wejściowe drewniane, współczesne. Pomieszczenia budynku częściowo użytkowane.

**Zespół pałacowo-parkowy w Stawiszynie,
XIX wiek**

Pałac murowany usytuowany w centralnej części wsi na niewielkim wzniesieniu, po prawo od drogi Białobrzegi-Radzanów. Wzniesiony w drugiej połowie XIX wieku, należał do rodziny Przyłęckich. W owym czasie dobra stawiszyńskie składały się z folwarku Stawiszyn i Borki Stawiszyńskie. Po II wojnie światowej majątek wraz z zabudowaniami pałacowymi przejęło państwo. Obecnie mieści się tutaj Oddział Aresztu Śledczego w Grójcu. W 1997 roku przeprowadzono generalny remont budynku.

Park założony w XIX wieku o powierzchni około 2 ha. Układ kompozycyjny założenia wskutek wielu zmian i inwestycji został zatarty. Zachowały się jednak liczne skupiska drzew: lip , jesionów , klonów i świerków, dębów oraz modrzewi. Drzew iglastych pozostało niewiele. Występują przeważnie świerki, modrzewie. Występują trzy wiekowe dęby i 100 - letni klon zwyczajny.

**Park podworski w Brzeźcach,
XVIII - XIX wiek**

Park podworski z czytelnym układem kompozycyjnym, pochodzący z okresu XVIII i XIX w. Założenie parkowe położone na terenie równinnym w dolinie rzeki Pilicy. Park zaprojektowany w stylu angielskim , pierwotnie o dużo większej powierzchni. Obecnie na jego terenie występują lipy, jesiony, dęby, topole szare oraz białodrzewy. Drzewostan parkowy uzupełniają podrosty przede wszystkim klony, akacje, graby, olszyny.

**Most czteroprzęsłowy na rzece Pilicy,
Lata 30-te i 50-te XX wieku**

Najdłuższy **most żelbetonowy** w przedwojennej Polsce zaprojektowany pod kierunkiem inż. komunikacji, konstruktora mostów i budowli żelbetowych prof. Wacława Straszynskiego. Wybudowany w latach 1934-1936 przez przedsiębiorstwo „Fundament Roboty Inżynieryjne-Cieszyn” pod kierownictwem mgr inż. Jerzego Grycza. Oficjalnie oddany do użytku w grudniu 1936r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

Częściowo zniszczony w 1939 roku (wysadzone jedno przesło mostu przez polskich saperów) i 1945 roku. Odbudowany w pierwotnej formie w latach 1950-1951 przez Okręgowy Zarząd Mostów Drogowych w Kielcach. Most o konstrukcji żelbetowej o długości około 250 m, 4-przesłowy. Każde z przęseł złożone jest z dwóch łukowatych dźwigarów głównych połączonych stalowymi ściągamami opierającymi się na stalowych łożyskach, umieszczonych na podporach oraz z podwieszanej do łuków jezdni żelbetonowej.

5.5. ZABYTKI RUCHOME.

Zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową (art. 3 ustawa z 23 lipca 2003 r. (tekst jednolity: Dz. U. 2024 r., poz. 1292).

Na podstawie art. 10 ust. 1 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wniosek właściciela zabytku ruchomego. Po uprawomocnieniu się decyzji nadawany jest numer rejestru z literą „B”.

Cenną grupę zabytków ruchomych, wpisanych do rejestru zabytków posiada kościół parafialny p.w. Zwiastowania NMP w Jasionnie:

nr rej. **B-92** (7 obiektów)

nr rej. **B- 107** (1 obiekt)

nr rej. **B- 157** (5 obiektów)

nr rej. **B - 292** (1 obiekt)

nr rej. **B-671** (1 obiekt)

nr rej. **B-746** (1 obiekt)

nr rej **B-747** (1 obiekt)

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

Zabytki ruchome stanowiące wyposażenie kościoła parafialnego w Jasionnie posiadają znaczne wartości artystyczne, historyczne i kultowe. Odznaczają się bardzo wysokim poziomem wykonawstwa.

Na terenie cmentarza przykościelnego znajdują się nagrobki wpisane do rejestru zabytków:

nr rej. **B- 294** (7 obiektów):

- 1/ Nagrobek Karola Wodzińskiego, w formie obelisku na cokole, 2 połowa XIX wieku, piaskowiec
- 2/ Nagrobek Stanisława Marjana Wodzińskiego, w formie krzyża na cokole, 2 poł. XIX w., piaskowiec
- 3/ Nagrobek Gabryela Leona Wodzińskiego, w formie krzyża na cokole, 1 poł. XIX w., piaskowiec
- 4/ Nagrobek rodziny Kornaszewskich, w formie steli, 2 poł. XIX wieku, marmur
- 5/ Nagrobek Józefa i Bony Karczewskich, 1 poł. XIX w., piaskowiec w formie cokołu
- 6/ Nagrobek Franciszka i Piotra Kaliszów, krzyż na cokole, 2 poł. XIX w., marmur
- 7/ Nagrobek rodziny Domaszewskich, płyta nagrobna, 1 poł. XIX w., piaskowiec

Z dawnego kościoła w Białobrzegach zachowały się: obraz Matki Bożej Łaskawej, obraz Św. Trójcy, obraz św. Apostołów Piotra i Pawła z XVIII w., obrazy małe (tonda) przedstawiające: Chrzest Jezusa w Jordanie i św. Polikarpa oraz obraz św. Rocha. Najcenniejszym zabytkiem historycznym jest kamienna chrzcielnica najprawdopodobniej pochodząca z pierwszego kościoła.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

5.6. STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE.

W obrębie Miasta i Gminy Białobrzegi w ramach realizacji programu prospekcji terenowej Archeologiczne Zdjęcie Polski zewidencjonowano (po weryfikacji) łącznie 70 stanowisk archeologicznych. Wśród nich znajduje się jedno stanowisko wpisane do rejestru zabytków figurujące w wykazie Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Warszawie, które podlega ścisłej ochronie konserwatorskiej:

1.Szczyty stan.1, nr obszaru AZP 69-66/2 nr wpisu do rej. zabytków: **816 / 1958 i 500/67– grodzisko**

Stanowiska o tzw. własnej formie krajobrazowej:

1.Szczyty stan.1, nr obszaru AZP 69-66/2 – **grodzisko** (wpis do rejestru zabytków)

2. Kamień stan.1, nr obszaru AZP 70-66/11- **grodzisko** (wpis do Gminnej Ewidencji Zabytków gm. Białobrzegi)

5.7. ZABYTKI MUZEALNE.

W kontekście zapisów do Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Białobrzegi na lata 2020-2023 stan zabytków w zbiorach muzealnych z terenu gminy nie zmienił ilościowo swojego zasobu. Obiekty te znajdują się przede wszystkim w Muzeum im. Malczewskiego w Radomiu jak również w Muzeum Wsi Radomskiej. Na terenie Miasta i Gminy Białobrzegi nadal nie funkcjonuje placówka muzealna lub izba regionalna. Podkreślić należy, iż w Białobrzskim Centrum Kultury Białe Brzegi w Białobrzegach organizowane są czasowe wystawy związane z historią i zabytkami ziemi białobrzesckiej. Dodatkowo należy wspomnieć o powstaniu w ostatnim czasie Cyfrowego Muzeum Ziemi Białobrzesckiej, prezentującego głównie prywatne zbiory mieszkańców Białobrzegów i okolic dokumentujące miejsca, wydarzenia, przedmioty, życie codzienne i zasłużone osoby związane z terenem ziemi białobrzesckiej.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

5.8. NAJWAŻNIEJSZE MIEJSCA PAMIĘCI NARODOWEJ.

Zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt. 1h ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292) podlegają miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Miejscem Pamięci Narodowej może być:

- 1/ grób lub cmentarz wojenny
- 2/ nieruchomość lub obiekt budowlany albo jego pozostałości, upamiętniające postaci lub wydarzenia znaczące dla Narodu i Państwa Polskiego, a w szczególności pomnik, krzyż przydrożny, kapliczka, kopiec;
- 3) inny obiekt lub przedmiot związany z wydarzeniami lub postaciami znaczącymi dla dziedzictwa Narodu i Państwa Polskiego, a w szczególności tablica pamiątkowa.

W 2016 r. zlikwidowano Radę Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa. Jej kompetencje przejął Instytut Pamięci Narodowej - Biuro Upamiętniania Walk i Męczeństwa

Zadania biura polegają na:

- inicjowaniu opieki nad miejscami walk i męczeństwa oraz trwałego upamiętniania faktów, wydarzeń i postaci związanych z tymi miejscami;
- współdziałaniu w organizowaniu obchodów, uroczystości, przedsięwzięć wydawniczych i wystawienniczych;
- ocenianiu stanu opieki nad miejscami i trwałymi obiektami pamięci narodowej, w szczególności nad grobami i cmentarzami wojennymi oraz walk narodowowyzwoleńczych i cmentarzami ofiar totalitarnego terroru;
- opiniowaniu pod względem historycznym wniosków o trwałe upamiętnienie miejsc i wydarzeń historycznych;
- współdziałaniu ze środowiskami i organizacjami emigracyjnymi i polonijnymi oraz polskimi poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej, w

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

sprawowaniu opieki nad miejscami walk i męczeństwa Narodu Polskiego za granicą.

Rada do Spraw Muzeów i Miejsc Pamięci Narodowej działa na podstawie art. 7 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 r. poz. 385).

Rada do Spraw Muzeów i Miejsc Pamięci Narodowej jest organem opiniotwórczo-doradczym ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego w sprawach zarządzania, finansowania oraz polityki kulturalnej w zakresie muzealnictwa oraz spraw związanych z miejscami pamięci narodowej, w tym pomnikami zagłady.

Wojewoda wydaje zezwolenie na remonty i stawienie nowych nagrobków na grobach wojennych w trybie art. 5 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. 2018, poz. 2337).

Na terenie Miasta i Gminy Białobrzegi znajdują się n/w wybrane Miejsca Pamięci Narodowej:

Białobrzegi – pomnik w formie kilku tonowego głazu z metalowym krzyżem znajdujący się na terenie placu kościelnego przy ul. Krakowskiej. Poświęcony żołnierzom Armii Krajowej zamordowanym w czasie II wojny światowej. Na cokole pomnika marmurowa tablica z napisem **Tobie Ojczyzno** z wrytymi nazwiskami zamordowanych żołnierzy AK ze zgrupowania „Ponurego”, w tym m.in. **por. Jana Rogowskiego ps. „Czarka”**.

Białobrzegi – pomnik w postaci głazu eratycznego usytuowany przy Szkole Podstawowej nr 1 przy ulicy Rzemieślniczej z tablicą upamiętniającą pomordowanych nauczycieli z terenu gminy Białobrzegi w latach 1939-1945.

Białobrzegi – pomnik (zbiorowa mogiła) na cmentarzu parafialnym w Białobrzegach przy ul. Krakowskiej z tablicą „**Chwała bohaterom poległym w obronie Ojczyzny 1939 r.**” W mogile pochowani są żołnierze walczący w kampanii wrześniowej i polegli w okolicach miejscowości Białobrzegi i Sucha. W tym m.in. **podchorąży Alfons Buko**.

Białobrzegi – pomnik przy Komendzie Powiatowej Policji w Białobrzegach przy ul. Żeromskiego z tablicą „**W hołdzie poległym za Ojczyznę Policjanci Ziemi Białobrzeskiej**”.

Białobrzegi – pomnik (głaz narzutowy) zlokalizowany na placu przy Liceum Ogólnokształcącym przy ul. Targowickiej z napisem na tablicy pamiątkowej

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

„Pamięci żołnierzy Armii Krajowej, nauczycieli i organizatorów tajnego nauczania w czasie II wojny światowej. Podobwód w Białobrzegach, kryptonim -Bory” .

Jasionna

- głaz nagrobny **Pawła Bednarka ps. „Maczuga”** kierownika szkoły w Witaszynie, usytuowany na cmentarzu parafialnym, zamordowanego przez żandarmerię niemiecką i gestapo

- nagrobek dwóch żołnierzy AK Tomasza Franke PS. Mietek i NN ps.Cygan, którzy zginęli w dn. 22. V.1944r. w Romanowie

Kamień – krzyż drewniany usytuowany w lesie na gruntach miejscowości Kamień, upamiętniający śmierć w walce powietrznej w dn. 3. IX.1939 r. **ppor. pilota Wacława Grandysa.**

Sucha - mogiła położona w lesie po lewej stronie starego odcinka drogi E7 Białobrzegi – Radom. Miejsce śmierci i pochówku trzech mężczyzn pochodzących z gm. Stara Błotnica zamordowanych przez żandarmów niemieckich w 1943 r.

Sucha - dwa drewniane krzyże upamiętniające mogiłę powstańców styczniowych z 1863 roku, zlokalizowane po prawej dawnej szosy E7. Na jednym z krzyży tabliczka z napisem: **Ś.P./ Tu spoczywają/ Dwaj Powstańcy/ z oddz. Gen. Dionizego/ Czachowskiego/ Polegli w tych lasach/ w maju 1863/.**

Tablice zasłużonych mieszkańców Białobrzegów,
Tablice pamiątkowe i jubileuszowe

- Głaz z tablicą upamiętniającą Stefana Kamińskiego (1881-1939)-doktora i społecznika, znajdujący się na rogu ulicy Bautscha i Żeromskiego.
- Tablica upamiętniająca Rudolfa Bautscha (1885-1959)- aptekarza i społecznika, znajdująca się na budynku dawnej apteki przy ul. Krakowskiej 26
- Tablica upamiętniająca Bronisława Mroczkowskiego (1903-1922) - harcerza i ochotnika 221 p.p. Wojska Polskiego, uczestnika wojny polsko-bolszewickiej zmarłego 6.04.1922r. w wyniku odniesionych ran. Tablica zamontowana na budynku przy ul. Krakowskiej 37

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

- Tablica na kamiennym głazie zlokalizowana na białobrzeskim stadionie upamiętniająca Zygmunta Siedleckiego (1907-1977) - zawodnika klubu sportowego Pilicy Białobrzegi, lekkoatletę – dziesięcioboistę, olimpijczyka z Los Angeles z 1932r.
- Tablica umieszczona na budynku dawnej białobrzesckiej szkoły przy ulicy Kościelnej 29, upamiętniająca pochodzącego z Białobrzegów Aarona Goldfarba (1923 – 2012)- przedstawiciela ludności żydowskiej.
- Pamiątkowa tablica ufundowana z okazji 100 - rocznicy odzyskania niepodległości przez Polskę zamontowana na zabytkowym moście imienia Marszałka Józefa Piłsudskiego w Białobrzegach.
- Pamiątkowa tablica umieszczona na ścianie trybuny białobrzeskiego stadionu poświęcona sportowcom, trenerom, działaczom i sympatykom klubu sportowego Pilica Białobrzegi w 100-lecie jego powstania.
- Pamiątkowa tablica umieszczona na frontowej ścianie budynku przy ul. Krakowskiej 81 z okazji 100-lecia powstania Ochotniczej Straży Pożarnej w Białobrzegach.
- Pamiątkowa tablica umieszczona na ścianie budynku starej remizy strażackiej w Suchej z okazji 100-lecia powstania Ochotniczej Straży Pożarnej we wspomnianej miejscowości.
- Obelisk z tablicą/płaskorzeźbą upamiętniająca Stanisława Staszica (1755-1826) wystawiony przez społeczność szkolną przy Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych przy ulicy Żeromskiego w Białobrzegach.
- Tablice umieszczone na Placu Zygmunta Starego w Białobrzegach, na których widnieją najważniejsze wydarzenia z historii miasta.
- Tablica przy kościele w miejscowości Jasionna upamiętniająca rocznicę powstania styczniowego.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

5.9. ZABYTKI W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW.

Zgodnie z art. 21 niniejszej ustawy podstawą opracowania programu opieki nad zabytkami jest gminna ewidencja zabytków. Wg Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r., w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2004 Nr 212 poz. 2153). GEZ jest prowadzona w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

Wzór karty adresowej GEZ - Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2019 Nr 113 poz. 661).

Karta ewidencyjna zabytku zawiera w szczególności dane umożliwiające określenie zabytku, jego miejsce położenia lub przechowywania, wskazanie właściciela i posiadacza zabytku, jak również zwięzły opis, historię, stan zachowania, postulaty konserwatorskie oraz wartości zabytkowe obiektu.

Gminna ewidencja zabytków stanowi część wojewódzkiej ewidencji zabytków, która z kolei jest częścią krajowej ewidencji zabytków prowadzonej przez Generalnego Konserwatora Zabytków.

Na podstawie nowelizacji ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r., która weszła w życie 5 czerwca 2010 r. (art. 7) określone zostały zabytki, które powinny znaleźć się w gminnej ewidencji zabytków.

Są to zabytki nieruchome:

- wpisane do rejestru zabytków,
- znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- zabytki nieruchome wyznaczone przez wojewódzkiego konserwatora zabytków do ujęcia w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- inne wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

W celu przeprowadzenia prac remontowych, wymagających pozwolenia na budowę (przebudowa dachu, rozbudowa budynku) przy zabytku znajdującym się w Gminnej Ewidencji Zabytków należy wystąpić z wnioskiem do Starostwa Powiatowego w Białobrzegach. Pozwolenie na budowę zostanie wydane po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. W przypadku prac nie wymagających pozwolenia na budowę właściciel zabytku gminnego zgłasza prace do starostwa powiatowego, które zostają zaopiniowane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Gminna Ewidencja Zabytków dla Gminy Białobrzegi została przyjęta zarządzeniem Burmistrza Miasta i Gminy Białobrzegi nr 81/2024 z dn.03.06.2024r.

6. STAN ZACHOWANIA I ZAGOSPODAROWANIA ZABYTKÓW ORAZ RODZAJE ZAGROŻEŃ.

Stan zachowania i zagospodarowania niektórych zabytków z obszaru gminy w porównaniu do aktualizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Białobrzegi na lata 2020 – 2023 w znacznym stopniu uległ pogorszeniu. Weryfikację stanu zachowania obiektów Gminnej Ewidencji Zabytków dokonano podczas terenowych wizji lokalnych i oględzin przeprowadzonych w roku 2023 i 2024. W ich wyniku wytypowano obiekty znajdujące się w najgorszym stanie zachowania:

- Drewniany dwór w Szczytach – zły stan techniczny budynku, postępująca korozja substancji drewnianej.
- Park dworski w Szczytach - porośnięty samosiejkami, zatarty układ kompozycyjny, zły stan starszego drzewostanu, brak zabiegów porządkowych i pielęgnacyjnych.
- Murowany spichlerz w Szczytach - pogarszający się stan techniczny budynku, zawilgocenie ścian, znaczny stopień zmurszałości budulca ceglanego.
- Budynek dzwonnicy w Jasionnie z XIX w.- destrukcja obiektu.
- Budynek „pałacu nowego” z 1 połowy XX wieku w Suchej - obiekt jest wciąż nieużytkowany.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

- Nagrobki z cmentarza rzymsko-katolickiego w Białobrzegach (brak kilku zabytkowych pomników nagrobnych, część wymaga gruntownych prac konserwatorskich).
- Nagrobki na cmentarzu przykościelnym w Jasionnie. Nagrobki są skorodowane, inne mają nieczytelne inskrypcje.
- Zabytkowe nagrobki na cmentarzu parafialnym w Jasionnie wymagają kompleksowych prac konserwatorskich).
- Krzyż metalowy na piaskowcowym cokole z 1845r. z miejscowości Sucha wymaga przeprowadzenia pilnych prac konserwatorsko-remontowych

Wyżej wymienione obiekty zabytkowe wymagają pilnych prac zabezpieczających, remontowych, modernizacyjnych, konserwatorskich lub pielęgnacyjno-rewitalizacyjnych (park).

Zabudowa małomiasteczkowa w Białobrzegach ulega mniejszym lub większym zmianom i przekształceniom.

Obok prawidłowo remontowanych obiektów zabytkowych dokonuje się bez stosownych uzgodnień w dalszym ciągu nieprofesjonalnych remontów w tym w szczególności prac termomodernizacyjnych przez co następuje utrata wartości i charakteru obiektów zabytkowych.

W związku z tym w ramach układu urbanistyczno - przestrzennego śródmieścia miasta Białobrzegi ważne jest egzekwowanie przepisów wynikających z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w zakresie budowy nowych budynków i umieszczania szyldów i reklam na obiektach.

Zewidencjonowane wiejskie budynki drewniane nie uległy w większym stopniu negatywnym zmianom. Natomiast brak bieżących remontów może przyczynić się do ich zniszczenia w przyszłości.

Obiekty kultu religijnego w postaci zabytkowych kapliczek, figur i krzyży przydrożnych znajdują się w dalszym ciągu w dobrym lub dostatecznym stanie zachowania, dzięki opiece miejscowych społeczności. Miejsca pamięci narodowej są na bieżąco porządkowane i odnawiane.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

Pozytywnie należy ocenić stan zagospodarowania większości zabytków przemysłowych i gospodarczych (pofolwarcznych). Funkcjonuje drewniany młyn w Białobrzegach - Borkach, spichlerz oraz młyn w Suchej są użytkowane.

Obecnie największymi zagrożeniami dla zabytków znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków dla Miasta i Gminy Białobrzegi są:

- Brak bieżących remontów i konserwacji odnośnie zabytków m.in. budownictwa drewnianego, co przyczynia się do pogarszania się ich stanu technicznego (m.in. zły stan zabytkowego dworu i spichlerza w Szczytach)
- Prowadzenie prac remontowych i konserwatorskich niezgodnie ze standardami konserwatorskimi i bez uzgodnień z urzędem konserwatorskim.
- Dokonywanie samowolnych rozbiórek obiektów zabytkowych będących w Gminnej Ewidencji Zabytków (rozbiórka kapliczki w Mikówce).
- Brak gminnego narzędzia finansowania prac przy zabytkach.

7. REALIZACJA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA i GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2020-2023.

- Wpis do rejestru zabytków czteroprzęsłowego, żelbetowego mostu na rzece Pilicy w Białobrzegach.
- Prace remontowe przy bramie cmentarnej z końca XIX w. na cmentarzu parafialnym w Białobrzegach.
- Prace remontowo-renowacyjne dawnej XIX-wiecznej bramy wejściowej prowadzącej do dawnego białobrzeskiego drewnianego kościoła.
- Prace renowacyjne piaskowcowej figury Matki Boskiej z 1895 roku znajdującej się na placu przykościelnym.
- Wpis do rejestru zabytków ruchomych kościoła parafialny p.w. Zwiastowania NMP w Jasionnie dwóch obiektów zabytkowych.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

- Powstanie Cyfrowego Muzeum Ziemi Białobrzeskiej.
- Udostępnienie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Białobrzegi na lata 2020-2023.
- Realizowanie bieżącej opieki nad miejscami pamięci narodowej (wykonanie karty ewidencyjnej mogiły żołnierskiej na cmentarzu w Jasionnie).

8. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ.

Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy oraz krajobrazu kulturowego gminy została wykonana w oparciu o wizje lokalne w terenie, przegląd dostępnej literatury oraz dokumentów gminnych, dokumentacji konserwatorskiej znajdującej się w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków Delegatura w Radomiu i informacji uzyskanych w gminie.

Mocne strony:

- Objęcie obiektów zabytkowych ochroną w Miejscowym Planem Zagospodarowania Przestrzennego.
- Tereny atrakcyjne przyrodniczo i krajobrazowo (obszary objęte ochroną) nieprzekształcone, czyste powietrze, brak przemysłu, brak obiektów wielkogabarytowych.
- Dobre połączenie drogowe: droga S7 Gdańsk- Warszawa- Radom- Kraków.
- Działalność Białobrzeskiego Towarzystwa Kulturalnego i innych organizacji społecznych
- Powstanie Cyfrowego Muzeum Ziemi Białobrzeskiej
- Działalność Lokalnej Grupy Działania „Zapilicze”
- Występowanie różnorodnych obiektów zabytkowych i historycznych o wartościach regionalnych.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

- Wpisywanie do rejestru zabytków kolejnych obiektów zabytkowych będących w zasobach GEZ.
- Występowanie wielu typów zabytków (sakralne, rezydencjonalne, układy urbanistyczne, zabytki archeologii, zabytki techniki, budownictwo wiejskie, miejsca pamięci narodowej).
- Aktualne miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.
- Działalność społecznego opiekuna zabytków.
- Organizacja czasowych wystaw poświęconych historii i zabytkom Miasta i Gminy Białobrzegi (np. ekspozycja Odkrywaj dziedzictwo Ziemi Białobrzesckiej).
- Stosunkowo niewielkie przeobrażenie małomiasteczkowego krajobrazu kulturowego Białobrzegów z zachowanym układem urbanistyczno-architektonicznym.
- Pieczołowita opieka społeczności lokalnych nad zabytkowymi krzyżami i kapliczkami przydrożnymi.
- Przewodniki turystyczne opisujące dziedzictwo kulturowe ziemi białobrzesckiej.

Słabe strony:

- Występowanie wielu obiektów zabytkowych, będących w złym stanie zachowania.
- Brak placówki muzealnej gromadzącej zabytkowe przedmioty związane z szeroko rozumianą kulturą materialną ziemi białobrzesckiej.
- Brak oznakowania zabytków wpisanych do rejestru zabytków objętych ochroną prawną.
- Słabe oznakowanie zabytkowych obiektów zlokalizowanych na terenie gminy Białobrzegi.
- Brak tablic informacyjnych dla najcenniejszych obiektów zabytkowych Położonych na obszarze Miasta i Gminy Białobrzegi.
- Dokonywanie samowolnych rozbiórek.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

- Prowadzenie niewłaściwych remontów budynków stanowiących małomiasteczkową zabudowę Białobrzegów.
- Trudności administracyjne, prawne i finansowe w realizacji zadań zaplanowanych w gminnym programie opieki nad zabytkami na lata 2020-2023

Szanse:

- Utworzenie placówki muzealnej lub izby regionalnej.
- Zachowanie w jak najlepszym stanie zabytków znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków.
- Wzrastający ruch turystyczny związany z istniejącym systemem szlaków turystycznych i zagospodarowaniem terenów nadpilicznych.
- Uruchomienie własnych, dostosowanych do możliwości Miasta i Gminy Białobrzegów, środków finansowych w celu dotowania pilnych prac konserwatorskich lub remontowych.
- Zwiększanie walorów estetycznych zabudowy małomiasteczkowej Białobrzegów.
- Duża wartość walorów przyrodniczych Miasta i Gminy Białobrzegi.
- Wspieranie przedsięwzięć lokalnych w ramach ochrony dziedzictwa kulturowego.

Zagrożenia:

- Postępująca degradacja części zabytków oraz samowolne rozbiórki obiektów zabytkowych.
- Prowadzenie prac remontowych w sposób niezgodny ze standardami konserwatorskimi i budowlanymi.
- Niewystarczające działania dotyczące pozyskiwania środków na zachowanie dziedzictwa kulturowego.
- Niewystarczające egzekwowanie zapisów w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

- Nielegalne poszukiwania i niszczenie stanowisk archeologicznych przez detektorystów.

9. CEL GMINNEJ POLITYKI W RAMACH PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI ORAZ NIEZBĘDNE DZIAŁANIA W ZAKRESIE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI.

W wyniku dokonanej kompleksowej analizy stanu dziedzictwa kulturowego w Mieście i Gminie Białobrzegi został sformułowany cel Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Białobrzegi na lata 2024- 2027.

Zachowanie oraz wyeksponowanie istniejących walorów krajobrazu kulturowego Miasta i Gminy Białobrzegi.

W realizacji w/w celu mają służyć określone zadania w ramach priorytetów:

1. Rozszerzenie zasobu i ochrona dziedzictwa kulturowego gminy:

- Aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków,
- Monitorowanie stanu zachowania obiektów, ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków (szczególnie dot. zabudowy małomiasteczkowej w Białobrzegach),
- Włączanie do Gminnej Ewidencji Zabytków obiektów posiadających wartości zabytkowe,
- Wyłączanie z GEZ obiektów w przypadku np. zniszczenia zabytku, utraty wartości zabytkowych.
- Powiadamianie właścicieli zabytków o włączaniu lub wyłączeniu zabytków z GEZ lub o aktualizacji kart adresowych.
- Współpraca z urzędem konserwatorskim/ informowanie o zagrożeniach/.
- Przekazanie na płycie CD Wydziałowi architektury Starostwa Powiatowego w Białobrzegach tabelarycznego wykazu zaktualizowanej Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Białobrzegi w celu realizowania zapisów ustawy Prawo budowlane odnośnie zabytków znajdujących się w GEZ.

*GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027***2. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego:**

- Oznakowanie obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków w ramach współpracy ze Starostwem Powiatowym w Białobrzegach, prywatnymi właścicielami etc.
- Konsekwentne egzekwowanie przepisów prawa budowlanego oraz ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego odnośnie obiektów znajdujących się w GEZ.
- Realizacja tzw. działań rewitalizacyjnych na terenie zabytkowego układu urbanistyczno-architektonicznego Białobrzegów.

3. Zachowanie zabytków w jak najlepszym stanie poprzez zahamowanie procesu ich degradacji :

- Podejmowanie współpracy z właścicielami i instytucjami obiektów zabytkowych w ramach pomocy merytorycznej związanej z pozyskiwaniem zewnętrznych środków finansowych na ich renowację i konserwację.
- Kształtowanie świadomości mieszkańców o swoich zasobach kulturowych wraz z zwróceniem uwagi społeczności lokalnej na potrzebę dbałości o dziedzictwo poprzednich pokoleń oraz potrzebę jego ratowania.
- Edukacja wraz z upowszechnieniem wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym.
- Opieka nad miejscami pamięci narodowej.
- Renowacja zabytkowego metalowego, ażurowego krzyża na piaskowcowym cokole z 1845r. w miejscowości Sucha

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

10. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd Miasta i Gminy Białobrzegi. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez szereg działań władz gminy jak również jednostek podległych i współpracujących zmierzających do osiągnięcia określonych w przedmiotowym dokumencie celów. Program jest skierowany przede wszystkim do społeczności lokalnej dzięki akceptacji i współpracy której realizacja programowych celów będzie mogła mieć szanse powodzenia i w konsekwencji ma jej przynieść wymierne korzyści.

W celu realizacji niniejszego programu opieki nad zabytkami Miasta i Gminy Białobrzegi wykorzystane zostaną następujące kategorie instrumentów: instrumenty prawne, instrumenty finansowe, instrumenty społeczne, instrumenty koordynacji, instrumenty kontrolne.

Instrumenty prawne

- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- dokumenty wydawane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- uchwały rady gminy.

Instrumenty finansowe

- dotacje,
- subwencje,
- dofinansowania,
- zachęty finansowe,
- programy operacyjne uwzględniające finansowanie z funduszy UE,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi zajmującymi się ochroną zabytków i opieką nad zabytkami.

Instrumenty społeczne

- edukacja z zakresu dziedzictwa kulturowego,
- informacja,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi,
- współpraca z sąsiadującymi samorządami dla tworzenia wspólnej subregionalnej polityki.

Instrumenty koordynacji

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

- studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy,
- programy ochrony środowiska,
- programy prac konserwatorskich,
- studia i analizy, koncepcje,
- umowy i porozumienia,
- współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi,
- współpraca z diecezją radomską w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami sakralnymi.

Instrumenty kontrolne

- aktualizacja bazy danych dotyczących stanów zachowania obiektów zabytkowych (w ramach ewidencji zabytków),
- monitoring stanu dziedzictwa kulturowego,
- monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego.

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku (wpisanego do rejestru zabytków) wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robot budowlanych przy tym zabytku (art. 71 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami)

Jednocześnie w/w ustawa wskazuje na możliwość pozyskania środków zewnętrznych w formie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac prowadzonych przy zabytkach (art. 74):

- ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego ze środków finansowych z części budżetu państwa „Kultura i Ochrona Dziedzictwa Narodowego. Priorytet 1: „Ochrona zabytków” Można starać się o przyznanie środków finansowych na następujące zadania: prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania; prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków).

- wojewódzkiego konserwatora zabytków ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda. Pozyskane fundusze można wykorzystać na: - ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego; zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym dziedzictwa archeologicznego); - konserwację i rewaloryzację zabytków; - zabezpieczenie zabytków przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych; - udostępnianie zabytków na cele publiczne.

Szczegółowe uregulowania w tym zakresie zawiera rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. 2023 poz. 242) oraz rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 1 lipca 2013 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. 2022 poz. 2053),

Inne źródła dofinansowania projektów związanych z pracami przy zabytkach oraz projektów pośrednio związanych z ochroną dziedzictwa to:

- Środki z Funduszy Europejskich, dystrybuowane na poziomie krajowym;
- Środki z Regionalnych Programów Operacyjnych, dystrybuowane na poziomie województw;
- Środki z Europejskich programów specjalnych, współpracy transgranicznej
- Środki wojewódzkie, przyznawane przez marszałków województw - zgodne z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
- Środki własne gminy- zgodne z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

Informacje na temat zasad i kryteriów dotyczących możliwości pozyskania środków finansowych na zadania związane z ochroną i opieką nad zabytkami znajdują się na następujących stronach internetowych: Informacje o zasadach i kryteriach dotyczących możliwości pozyskiwania środków finansowych na zadania związane z ochroną i opieką nad zabytkami znajdują się na podanych poniżej stronach:

- Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków www.mwkz.pl (dotacje)
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego” www.mkidn.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Dziedzictwo kulturowe” www.mkidn.gov.pl

Celem Programu „Dziedzictwo kulturowe” jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej. Program „Dziedzictwo kulturowe” składa się z następujących priorytetów:

- Ochrona zabytków
 - Wspieranie działań muzealnych
 - Kultura ludowa i tradycyjna
 - Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą
 - Ochrona zabytków archeologicznych
 - Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego
 - Miejsca Pamięci Narodowej
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Rozwój Infrastruktury Kultury” www.mkidn.gov.pl
 - Informacje dotyczące programów operacyjnych „Regionalne programy operacyjne” – www.rpo.mazowia.gov.pl
 - Informacje dotyczące programu operacyjnego „Kapitał ludzki” – www.mrr.gov.pl
 - Informacje dotyczące programu operacyjnego „Europejska współpraca terytorialna” – www.mrr.gov.pl

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Fundusz dla organizacji pozarządowych” – www.funduszngo.pl
- Informacje dotyczące możliwości finansowania prac przy zabytkach przy wykorzystaniu ustawy o partnerstwie publiczno-prywatnym www.partnerstwopublicznoprywatne.info/ustawa_ppp.php
- Informacje o udzielaniu dotacji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, m.in. dla powiatów i gmin ze środków Województwa Mazowieckiego - www.mazovia.pl
- Informacje dotyczące możliwości pozyskania środków finansowych w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich w latach 2014- 2020 (Rozwój i Odnowa Wsi) - www.minrol.gov.pl
- Informacje dotyczące możliwości pozyskania środków finansowych w ramach Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich - www.ksow.pl.

Informacje o dotacjach na zabytki znajdujących się w GEZ można uzyskać w Lokalnej Grupie Działania „”.

BIBLIOGRAFIA

- Białobrzegi. Studia i szkice z dziejów miasta, red. R. Renz, Radom 1999
- Balke B., Kultura przeworska w międzyrzeczu Wisły, Pilicy i Ilzanki, Warszawa 1991
- Bartczak A, Grodzisko w miejscowości Szczyty-Folwark st.1 gm. Białobrzegi woj. radomskie, 1980 (maszynopis)
- Bolek A. – Powiat białobrzegi. Przewodnik turystyczny, Radom 2014
- Boniecki A., Herbarz polski, Warszawa 1987
- Dymek B., Z dziejów szlachty mazowieckiej, Kielce 2005
- Gierała Z., Opowieści przydrożnych kapliczek, Warszawa 2009
- Gloger Z., Geografia historyczna ziem dawnej Polski, Kraków 1985

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

Guldon Z, Zieliński S., Radom i region radomski w dobie szlacheckiej Rzeczypospolitej, t.5 Pogranicze Mazowsza i Małopolski, Radom 1999

Kaczmarek I., Szlak architektoniczny Stefana Szyllera. Prace na ziemi radomskiej, Radom 2015

Kondracki J., Geografia regionalna Polski, Warszawa 2001

Kłoczowski J., Historia Polski : od czasów najdawniejszych do końca XV wieku, Lublin 2000

Kazimierski J., Kołodziejczyk R., Dzieje Mazowsza i Warszawy, Warszawa 1973

Kupisz D. – Rody szlacheckie ziemi radomskiej, Radom 2009

Libicki P., Libicki M., Dwory i pałace wiejskie na Mazowszu, Poznań 2009

Marciniak W. Projektanci i budowniczowie mostu w Białobrzegach n.Pilicą cz.2 : Jerzy Grycz, Gazeta Białobrzaska, 2017 nr 5 (64)

Marciniak W. Szlakiem grodzisk powiatu białobrzskiego. Przewodnik archeologiczny, Radom 2019

Marciniak W. Domniemana fortalicja rycerska w miejscowości Kamień gm. Białobrzegi, Radomskie Studia Humanistyczne, tom IV, Radom 2017

Mazowsze i jego sąsiedzi w XIV -XVI wieku, red. J. Śliwinski, Olsztyn 1997

Nierychlewska A., Budownictwo obronne w powiecie radomskim w okresie od XIII do XVIII wieku, Radom 2002

Pawlikowska- Piechotka A., Funkcje turystyczne zabytkowych rezydencji na Mazowsza, Warszawa 2008

Piasecki K., W widłach Wisły i Pilicy, Warszawa 1986

Pytka L., Jasionna. Parafia na pograniczu księstw, Warszawa 1996

Radomskie – alfabet wykopalisk, Radom 1994 r.

Rzeczkowski I., Wielgomas R., Białobrzegi w starej fotografii 1910-1945, Białobrzegi 2015

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

Rzeczkowski I. Wielgomas R. Białobrzegi w starej fotografii 1910-1945, Radom 2015

Rzeczkowski I. Pilica - a na niej mosty budowano, Rocznik BTK, T.V. Białobrzegi 2013

Słownik geograficzno-krajoznawczy Polski, Warszawa 1998

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. Filipa Sulimierskiego, Bronisława Chlebowskiego, Władysława Walewskiego, Warszawa 1987

Szczygieł R., Lokacje miast w Polsce XVI wieku, Lublin 1989

Teterycz- Puzio A., Na rozstajnych drogach. Mazowsze a Małopolska w latach 1138-1313, Słupsk 2012

Wiśniewski. J, Dekanat kozienicki, Radom 1913

Strony internetowe:

www.bialobrzegi.pl

www.bialobrzegipowiat.pl/zabytki

www.parafia-bialobrzegi.pl

www.users.pja.edu.pl

www.dwory.cal.pl

www.sztetl.pl

www.fotopolska.eu

www.muzeum-radom.pl

www.biblioteka-bialobrzegi.pl

www.stefanszyller.pl

www.drewnianemazowsze.pl

www.polona.pl

<https://pspken.bialobrzegi.pl>

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

ZAŁĄCZNIK NR 1**Gminna Ewidencja Zabytków Miasta i Gminy Białobrzegi
po weryfikacji terenowej
(obiekty nieruchome)**

Lp. GEZ	Miejscowość	Obiekt , czas powstania	Nr. ewid. działki	Uwagi
1.	Brzeska Wola	Krzyż na cokole 1 poł. XX w.	548	Przy wjeździe do miejscowości od strony Białobrzegów, na gruntach ewidencyjnych m. Mikówka
2.	Brzeźce	Kapliczka segmentowa Lata 20/30 XX w.	89/2	Przy skrzyżowaniu ulic Główniej i Piaskowej Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – MNL
3.	Brzeźce	Park podworski XVIII/XIX w.	115, 116	Wpis do rejestru zabytków nr : 702/A/ z 20.12.1957r. 800/A z 4.04.1958r. 5/A/78 z 15.12.1978r. Wojewódzka Ewidencja Zabytków (WEZ) Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

				XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – UT1
4.	Dąbrówka	Kapliczka murowana 1914r.	49,179	W centrum miejscowości Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – MR-MN
5.	Jasionna	Kościół p.w. Zwiastowania N.M.P 2poł. XVII w./1poł.XX w.	1536	Wpis do rejestru zabytków numer: 486/A/57 z 23.03.1957r., 91/A/66 z 21.02.1966 r., 74/A/81 z 09.03.1981r. WEZ Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – UK
6.	Jasionna	Dzwonnica drewniana XIX w.	1536	Wpis do rejestru zabytków numer 91/A/66 z 21.02.1966 74/A/ z 09.03.1981r. WEZ Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego –

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

				Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – UK
7.	Jasionna	Kapliczka kubaturowa, murowana 1 ćw. XIX w.	1536	Na placu przykościelnym WEZ Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – UK
8.	Jasionna	Nagrobki cmentarza przykościelnego XIX w.	1536	Wpis do rejestru zabytków nr B-294 Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – UK
9.	Jasionna	Obory plebańskie kamienne Poł. XX w.	1127	W sąsiedztwie placu kościelnego Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004
10.	Jasionna	Budynek dawnej organistówki ok. 1920 r.	1060	W centrum miejscowości Miejscowy plan

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

				zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – 1U
11.	Jasionna	Figura Matki Boskiej XIX/XX w.	1191	W sąsiedztwie placu kościelnego Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – 20KDW
12.	Jasionna	Brama cmentarna 2 poł. XX w.	1192	Wpis do rejestru zabytków numer: 470/A/91 z 05.11.1991r. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – ZC
13.	Jasionna	Cmentarz parafialny 1 poł. XIX w.	1192	Wpis do rejestru zabytków numer: 470/A/91 z 05.11.1991r. WEZ Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

				XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – ZC
14.	Jasionna	Dom drewniany 2 ćw. XX w.	779	Posesja numer 8 Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – 8MNU
15.	Jasionna	Dom drewniany 2 ćw. XX w.	1046/2	Posesja numer 17 Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – 6MNU
16.	Leopoldów	Dom drewniany 1 ćw. XX w.	120	Przy wjeździe do miejscowości. Posesja numer 1 Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004
17.	Leopoldów	Dom drewniany 2 ćw. XX w.	31/2, 30/2	Posesja numer 6 Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – MR-MN

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

18.	Leopoldów	Krzyż na cokole piaskowiec, 1913r.	37/4	W centrum miejscowości Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – MR-MN
19.	Mikówka	Dom drewniany Lata 30 XX w.	188	Posesja nr 1 Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – MR-MN
20.	Okrąglik	Dom drewniany Pocz. XX w.	85	Posesja nr 10 Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – MR-MN
21.	Okrąglik	Krzyż (metalowy) na cokole murowanym 1928 r.	96	Przy wjeździe do miejscowości po lewej stronie na rozstaju dróg Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

22.	Stawiszyn	Pałac (ob. budynek oddziału aresztu śledczego) 2 poł. XIX w.	260/5	W centrum miejscowości. Wpis do rejestru zabytków numer : 6/A/78 z 15.12.1978r. WEZ
23.	Stawiszyn	Park wokół pałacu (ob. teren oddziału aresztu śledczego) 2 poł. XIX w.	260/5	Wpis do rejestru zabytków nr : 705/A z 20.12.1957r. 6/A/78 z 15.12.1978r. WEZ
24.	Stawiszyn	Krzyż (metalowy) na cokole murowanym 1 ćw. XX w.	269/1	Przy drodze w stronę miejscowości Chruściechów. W sąsiedztwie posesji nr 33 Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – RP-RL-RZ

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

25.	Stawiszyn	Figura Matki Boskiej 1927 r.	226/3	W centrum miejscowości przy drodze głównej. W pobliżu posesji nr 15 Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004
26.	Stawiszyn	Dom drewniany Pocz. XX w.	225	Posesja nr 18 Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – MN
27.	Sucha ul. Kasztanowa 2	Pałac (stary) 2 poł. XIX w.	1973/1	Wpis do rejestru zabytków nr: 53/A/80 z dn. 07.05.1980 r. (zespół pałacowy) Dec. nr 1222/2012 z dn.22.11.2012r. WEZ Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – ZP Obiekt użytkowany

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

28.	Sucha ul. Kasztanowa 2	Pałac (nowy) 1 ćw. XX w.	1973/1	Wpis do rejestru zabytków: zespół pałacowy nr: 53/A/80 z 07.05.1980. Dec. nr 1222/2012 z dn.22.11.2012r. WEZ Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – ZP Obiekt nieużytkowany
29.	Sucha ul. Kasztanowa 2	Stróżówka, kordegarda w zespole pałacowym 4 ćw. XIX w.	1973/1	Wpis do rejestru zabytków: zespół pałacowy nr: 53/A/80 z 07.05.1980 r. Dec. nr 1222/2012 z dn.22.11.2012r. WEZ Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – ZP Obiekt użytkowany

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

30.	Sucha ul. Kasztanowa 2	Park pałacowy XIX/XX w.	1973/1	Wpis do rejestru zabytków nr: 53/A/80 z dn. 07.05.1980r. Dec. nr 1222/2012 z dn.22.11.2012r. WEZ Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – ZP
31.	Sucha ul. Kasztanowa 2	Mur ogrodzeniowy wokół założenia parkowo-pałacowego Poł. XX w.	1973/1	Wpis do rejestru zabytków nr: 53/A/80 z 07.05.1980r. Dec. nr 1222/2012 z dn.22.11.2012r. WEZ Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – ZP
32.	Sucha	Kapliczka segmentowa 1 poł XX w.	2527	W centrum miejscowości Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – RL

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

33.	Sucha	Spichlerz murowany 1 ćw. XX w.	1784/12	W sąsiedztwie założenia pałacowo- parkowego Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – PU
34.	Sucha ul. Polna 1	Młyn murowany I ćw. XX w.	1689/58	Obecnie tartak Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – PU
35.	Sucha	Krzyż na cokole, piaskowiec 1913r.	1881/1	Obiekt zlokalizowany przy drodze na terenie leśnym w odległości ok. 1km od ul. Szlacheckiej. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

36.	Sucha	Krzyż metalowy na cokole, piaskowiec 1845r.	1802/5	Obiekt zlokalizowany w gęstwinie drzew i zakrzaczeń, około 200 m od drogi S7. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004
37.	Szczyty-Folwark	Dwór drewniany 1 ćw. XX w.	711/6	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – PU
38.	Szczyty-Folwark	Park podworski XIX w.- 1 ćw. XX w.	711/6	Wpis do rejestru zabytków nr: 701 z 20.12.1957r. WEZ Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – PU

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

39.	Szczyty-Folwark	Rządcówka drewniana Lata 20/30-te XX w.	711/6	Obiekt mieszkalny, użytkowany. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – PU
40.	Szczyty-Folwark	Spichlerz murowany 1 ćw. XX w.	711/2	Wpis do rejestru zabytków nr A - 1476 WEZ Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – PU
41.	Szczyty	Krzyż na cokole 1912r.	123	W centrum miejscowości. Przy posesji numer 14 Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004 – MR-MN

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

42.	Białobrzegi ul. Krakowska 25	Brama kościelna (murowana) 4 ćw. XIX w.	1064/5	Brama z piaskowcowymi figurami Świętych Apostołów Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004 –
43.	Białobrzegi ul. Krakowska 25	Kościół parafialny (murowany) p.w. św. Trójcy 1932-1939r. 1953 -1958r.	1064/5	Kościół projektu arch. Stefana Szyllera WEZ Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
44.	Białobrzegi ul. Krakowska 25	Budynek dawnej plebanii XIX/pocz. XX w.	1064/8	Zlokalizowany w sąsiedztwie placu kościelnego Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

45.	Białobrzegi ul. Krakowska 25	Pomnik nagrobny Franciszka Staszewskiego i Jana Rzeczkowskiego ok.1817 r.	1064/5	Na dawnym cmentarzu przykościelnym Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
46.	Białobrzegi ul. Krakowska 25	Figura Matki Boskiej na cokole , piaskowiec 1895r.	1064/5	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
47.	Białobrzegi ul. Krakowska	Cmentarz parafialny 1 poł. XIX w.	1530	Wpis do rejestru zabytków: nr 475/A z 05.11.1991r. WEZ Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004 – ZC2

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

48.	Białobrzegi ul. Krakowska	Brama cmentarna 4 ćw. XIX w.	1530	Wpis do rejestru zabytków: nr 475/A z 05.11.1991r. Obiekt po remoncie. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004 – ZC2
49.	Białobrzegi ul. Mikowska	Figura Matki Boskiej na cokole, piaskowiec 1 poł. XX w.	520/7	W pobliżu cmentarza komunalnego przy ul. Mikowskiej. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

50.	Białobrzegi	Most żelbetonowy na rzece Pilicy 1934-1936r., 1950-1951r.	4/1 obręb Białobrzegi 760 obręb Fałęcice	Najdłuższy most żelbetonowy w przedwojennej Polsce zaprojektowany pod kierunkiem inż. Wacława Straszyńskiego Wpis do rejestru zabytków nr A – 1750 WEZ Studium
51.	Białobrzegi-Borki	Młyn wodny (drewniany) XIX-XX w.	141/26	Młyn na rzeczce Pierzchniance (użytkowany) Studium
52.	Białobrzegi ul. 11 Listopada 3	Dom drewniany Lata 30 XX w.	1321	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
53.	Białobrzegi ul. 11 Listopada 9	Dom murowany Lata 30 XX w.	1318/3	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

54.	Białobrzegi ul. Kościelna 14	Dom murowany Lata 30 XX w.	885	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
55.	Białobrzegi ul. Kościelna 20	Kamienica murowana 4 ćw. XIX w./ 1 ćw. XX w.	824	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
56.	Białobrzegi ul. Kościelna 29	Dom murowany Pocz. XX w.	833/2	Obecnie budynek usługowy Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
57.	Białobrzegi ul. Kościelna 50	Dom murowany 1 ćw. XX w.	799	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
58.	Białobrzegi ul. Kościelna 64	Dom murowany 2 ćw. XX w.	753	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

59.	Białobrzegi ul. Krakowska 4	Dom murowany 1 ćw. XX w.	881	Obecnie budynek usługowy Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
60.	Białobrzegi ul. Krakowska 4A	Dom murowany 1 ćw. XX w.	879/2	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
61.	Białobrzegi ul. Krakowska 6	Dom murowany 1 ćw. XX w.	902	Obecnie budynek usługowy Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
62.	Białobrzegi ul. Krakowska 5/7	Kamienica murowana Lata 20/30-te XX w.	1050/1, 1050/2, 1052/3.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
63.	Białobrzegi ul. Krakowska 21	Dom murowany Lata 20/30-te XX w.	1060/1	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

64.	Białobrzegi ul. Krakowska 23	Kamienica murowana 1 ćw. XX w.	1061/5, 1061/6	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
65.	Białobrzegi ul. Krakowska 32	Kamienica murowana Lata 20/30-te XX w.	1035/4	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
66.	Białobrzegi ul. Krakowska 34	Kamienica murowana Lata 20/30-te XX w.	1040/2	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
67.	Białobrzegi ul. Krakowska 37	Dom murowany Lata 20/30-te XX w.	1070/1	Obecnie budynek usługowy Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
68.	Białobrzegi ul. Krakowska 39	Kamienica murowana 1926r.	1071/3	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

69.	Białobrzegi ul. Krakowska 40	Dom murowany Lata 20/30-te XX w.	1041/4	Obecnie budynek usługowy (nieużytkowany) Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
70.	Białobrzegi ul. Krakowska 73	Dom murowany Lata 20/30-te XX w.	1526/3	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
71.	Białobrzegi ul. Krakowska 81	Budynek OSP Lata 30 XX w.	1529	Dawniej budynek kina, obecnie apteka Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
72.	Białobrzegi ul. Krakowska 85	Budynek murowany Lata 20/30-te XX w.	1543/3 , 1544/4	Obecnie budynek usługowy Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

73.	Białobrzegi ul. Piekarska 4A	Dom murowany Lata 20/30 ćw. XX w.	877/1	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
74.	Białobrzegi ul. Piekarska 6	Dom drewniany Lata 20/30-te XX w.	874/1	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
75.	Białobrzegi ul. Piekarska 15	Dom murowany Lata 20/30 XX w.	883/4	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
76.	Białobrzegi ul. Piekarska 15/a,b	Dom murowany Lata 20/30 XX w.	883/6, 883/7	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
77.	Białobrzegi ul. Plac Zygmunta Starego 3	Dom murowany Lata 30-te XX w.	875/4	. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

78.	Białobrzegi ul. Plac Zygmunta Starego 11	Dom murowany Lata 30-te XX w.	718/4	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
79.	Białobrzegi ul. Plac Zygmunta Starego 13A	Dom murowany Lata 20/30-te XX w.	720/4	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
80.	Białobrzegi ul. Plac Zygmunta Starego 14	Dom murowany Lata 20/30-te XX w.	721	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
81.	Białobrzegi ul. Plac Zygmunta Starego 17	Dom murowany Lata 20/30-te XX w.	725	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
82.	Białobrzegi ul. Plac Zygmunta Starego 19	Dom murowany Lata 20/30 XX w.	727	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

83.	Białobrzegi ul. Polańska 34	Dom drewniany Lata 20/30 XX w.	701/1	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
84.	Białobrzegi ul. Poświętna 26	Dom drewniany Lata 20/30-te XX w.	1083	Obiekt nieużytkowany Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
85.	Białobrzegi ul. Reymonta 6	Dom murowany Lata 20/30-te XX w.	759/1	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
86.	Białobrzegi ul. Reymonta 12	Dom murowany Lata 20/30 XX w.	1210	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
87.	Białobrzegi ul. Rzemieślnicza 1	Dom murowany Lata 20/30-te XX w.	1420/15	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

88.	Białobrzegi ul. Rzemieślnicza 5	Dom murowany 1 ćw. XX w.	1418/3	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
89.	Białobrzegi ul. Rzemieślnicza 18	Dom murowany ok. 1935r.	1316	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
90.	Białobrzegi ul. Rzemieślnicza 20	Dom murowany ok. 1935r.	1315/2	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
91.	Białobrzegi ul. Sądowa 11	Dom murowany 1 ćw. XX w.	1294/1	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
92.	Białobrzegi ul. Sądowa 13	Dom murowany 1 ćw. XX w.	1292/1	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

93.	Białobrzegi ul. Sądowa 21	Dom drewniany 1 ćw. XX w.	1273/2	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
94.	Białobrzegi ul. Sądowa 24	Dom drewniany 2 ćw. XX w.	865	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
95.	Białobrzegi ul. Sądowa 30	Dom drewniane Lata 20/30-te XX w.	1242	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
96.	Białobrzegi ul. Sądowa 32	Dom drewniane 2 ćw. XX w.	1241	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
97.	Białobrzegi ul. Sądowa 36	Dom drewniano- muruwany Lata 20/30-te XX w.	1239	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

98.	Białobrzegi ul. Sądowa 39	Dom drewniany Lata 20/30-te XX w.	1252	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
99.	Białobrzegi ul. Wąska 6	Dom murowany Lata 20/30-te XX w.	1037	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/82/2004 z dn. 02.03.2004
100.	Białobrzegi ul. Żeromskiego 6	Dom murowany Lata 20/30-te XX w.	784/1	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
101.	Białobrzegi ul. Żeromskiego 13	Dom murowany Lata 20/30-te XX w.	903/6	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
102.	Białobrzegi ul. Żeromskiego 22	Dom murowany 1 ćw. XX w.	820	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

103.	Białobrzegi ul. Żeromskiego 36	Dom murowany Lata 20/30-te XX w.	843/5	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
104.	Białobrzegi ul. Żeromskiego 40	Dom murowany Lata 20/30-te XX w.	845	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
105.	Białobrzegi ul. Żeromskiego 42	Dom murowany Lata 20/30-te XX w.	846/1	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
106.	Białobrzegi ul. Żeromskiego 50	Dom murowany Lata 20/30 XX w.	858	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
107.	Białobrzegi ul. Żeromskiego 54	Dom murowany XX w.	860/2	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

108.	Białobrzegi ul. Żeromskiego 62	Dom murowany Lata 20/30-te XX w.	866/2	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004
109.	Białobrzegi ul. Rzemieślnicza	Cmentarz żydowski ok.1860-1945r.	1250/23	WEZ Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – Uchwała Nr XV/81/2004 z dn. 02.03.2004

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

ZAŁĄCZNIK NR 2

Gminna Ewidencja Zabytków Miasta i Gminy Białobrzegi (stanowiska archeologiczne)

L.p.	Miejscowość	Numer stanowisk w obrębie miejscowości	Obszar AZP i numer stanowiska archeologicznego w obrębie obszaru	Funkcja	Chronologia
1.	Białobrzegi	1	AZP 69-66/1	osada	okres nowożytny
2.	Białobrzegi	2	AZP 69-66/3	osada	okres wczesno średniowieczny (XII-XIII w.) okres nowożytny (XVI-XVII w.)
3.	Białobrzegi	3	AZP 69-66/11	śląd osadnictwa osada	okres wczesno średniowieczny okres nowożytny
4.	Białobrzegi	4	AZP 69-66/12	śląd obozowiska śląd osadnictwa osada	paleolit schyłkowy okres wczesno średniowieczny okres późno średniowieczny okres nowożytny

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

5.	Białobrzegi	5	AZP 69-66/13	śląd osadnictwa osada	okres wczesno średniowieczny okres nowożytny
6.	Białobrzegi	6	AZP 69-66/14	śląd osadnictwa	epoka brązu- wczesna epoka żelaza kultura łużycka
7.	Białobrzegi- Borki	3	AZP 69-65/6	osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres neolitu (kultura pucharów lejkowatych) wczesna epoka brązu (kultura trzcinińska) okres wczesno średniowieczny okres nowożytny
8.	Białobrzegi- Borki	4	AZP 69-65/19	śląd osadnictwa obozowisko	starożytność epoka kamienia- mezolit

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

				obozowisko ślad osadnictwa	epoka brązu okres nowożytny
9.	Białobrzegi- Borki	5	AZP 69-65/20	osada jedno dworcza	okres nowożytny (XVI- XVIII w.)
10.	Białobrzegi- Borki	6	AZP 69-65/21	ślad osadnictwa	epoka kamienia- mezolit
11.	Brzeska Wola	1	AZP 70-66/10	cmentarzysk o	okres lateński
12.	Brzeźce	1	AZP 68-66/30	osada cmentarzysk o	epoka brązu (kultura trzcieniecka) okres rzymski B2-C1
13.	Brzeźce	2	AZP 68-66/31	osada cmentarzysk o	okres neolitu (kultura amfor kulistych) okres rzymski B2-C1 (kultura przeworska)

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

14.	Brzeźce	3	AZP 68-66/32	osada	okres rzymski (kultura przeworska) okres wczesno średniowieczny
15.	Brzeźce	4	AZP 68-66/33	osada	okres rzymski (kultura przeworska)
16.	Brzeźce	5	AZP 68-66/34	cmentarzysk o	okres rzymski (kultura przeworska)
17.	Brzeźce	6	AZP 69-66/4	śląd obozowiska osada osada	epoka kamieni okres wpływów rzymskich (kultura przeworska) okres wczesno średniowieczny (X-XIV w.) okres nowożytny (XVI-XVII w.)
18.	Brzeźce	7	AZP 68-66/35	osada	okres neolitu

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

19.	Brzeźce	8	AZP 68-66/36	osada	epoka neolitu
20.	Brzeźce	9	AZP 68-66/37	cmentarzysk o	młodszy okres przedrzymski (kultura przeworska)
21.	Brzeźce	10	AZP 68-66/38	śląd osadnictwa	okres neolitu
22.	Brzeźce	11	AZP 68-66/39	śląd obozowiska osada	epoka kamienia okres wczesno średniowieczny okres nowożytny
23.	Brzeźce	12	AZP 68-66/40	śląd osadnictwa	epoka brązu
24.	Brzeźce	13	AZP 69-66/30	śląd osadnictwa	okres wczesno średniowieczny

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

25.	Brzeźce	14	AZP 69-66/28	śląd osadnictwa	okres wczesno średniowieczny
26.	Brzeźce	15	AZP 69-66/29	osada	okres wczesno średniowieczny okres nowożytny
27.	Budy Brankowskie	1	AZP 68-66/41	osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres neolitu epoka brązu- wczesna epoka żelaza kultura łużycka okres wczesno średniowieczny (IX- XII w.)
28.	Budy Brankowskie	2	AZP 68-66/42	osada	okres wczesno średniowieczny (IX- XIII w.)
29.	Budy Brankowskie	3	AZP 68-66/43	śląd osadnictwa	starożytność

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

30.	Budy Brankowskie	4	AZP 68-66/44	osada	epoka brązu-wczesna epoka żelaza (kultura łużycka) okres rzymski (kultura przeworska) okres wczesno średniowieczny (IX- XIII w.)
31.	Dąbrówka	1	AZP 70-65/2	osada śląd obozowiska osada osada	starożytność epoka kamienia epoka brązu-wczesna epoka żelaza (kultura łużycka) okres wczesno średniowieczny (IX- X w.) okres późno średniowieczny (XIV-XV w.)

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

					okres nowożytny (XVII w.)
32.	Dąbrówka	2	AZP 70-65/5	śląd osadnictwa	epoka kamienia
				grób	okres nieokreślony
				osada	epoka brązu- wczesna epoka żelaza (kultura łużycka)
				osada	okres wczesno średniowieczny (X- XIII w.) okres późno średniowieczny (XIV-XVI w.)
33.	Jasionna	1	AZP 69-65/22	osada	epoka brązu- wczesna epoka żelaza (kultura łużycka)

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

34.	Jasionna	2	AZP 69-65/23	osada	okres późno średniowieczny okres nowożytny (XV-XVII w.)
35.	Kamień	1	AZP 70-66/11	grodzisko	okres średniowieczny
36.	Mikówka	1	AZP 69-66/10	śląd obozowiska osada	schyłkowy paleolit okres wczesno średniowieczny (X- XII w.)
37.	Mikówka	2	AZP 69-66/31	śląd obozowiska	epoka kamienia
38.	Pohulanka	1	AZP 69-66/32	śląd osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

39.	Stawiszyn	1	AZP 70-65/3	śląd osadnictwa osada osada	starożytność okres wczesno średniowieczny (X- XIII w.) okres późno średniowieczny (XV-XVII w.) okres nowożytny (XV-XVII w.)
40.	Stawiszyn	2	AZP 70-65/4	obozowisko śląd osadnictwa	epoka kamienia- mezolit okres wczesno średniowieczny (X- XII w.) okres nowożytny (XVI w.)
41.	Stawiszyn	3	AZP 70-65/9	osada śląd osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza (XII- XIII w.) okres nowożytny

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

42.	Stawiszyn	4	AZP 70-65/10	śląd osadnictwa	okres wczesno średniowieczny (X- XIII w.) okres późno średniowieczny (XV-XVII w.)
43.	Stawiszyn	5	AZP 70-65/11	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	epoka kamienia epoka brązu- wczesna epoka żelaza okres wczesno średniowieczny (IX- X w.) okres nowożytny (XVII w.)
44.	Stawiszyn	6	AZP 70-65/12	śląd osadnictwa	epoka brązu- wczesna epoka żelaza okres nowożytny (XVI-XVII w.)
45.	Stawiszyn	7	AZP 70-65/13	śląd osadnictwa obozowisko śląd osadnictwa	starożytność wczesna epoka brąz epoka brązu- wczesna epoka żelaza

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

				śląd osadnictwa	okres wczesno średniowieczny (X- XIII w.)
				osada jedno dworcza	okres późno średniowieczny (XV-XVIII w.)
46.	Stawiszyn	8	AZP 70-65/14	osada	okres wczesno średniowieczny (X- XIII w.)
				wieś	okres nowożytny (XVI-XVII w.)
47.	Stawiszyn	9	AZP 70-65/15	śląd osadnictwa	starożytność
				osada	okres wczesno średniowieczny (X- XI w.)
				wieś	okres nowożytny (XVI-XVII w.)
48.	Stawiszyn	10	AZP 70-65/16	osada	okres wczesnego średniowiecza (X- XII w.)
				wieś	okres nowożytny (XVI-XVII , XIX w.)

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

49.	Stawiszyn	11	AZP 70-65/17	osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka brązu- wczesna epoka żelaza (kultura łużycka) okres wczesnego średniowiecza (X- XII w.) okres późno średniowieczny (XV-XVI w.)
50.	Sucha	1	AZP 69-66/15	śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)
51.	Sucha	2	AZP 69-66/16	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu okres wczesnego średniowiecza
52.	Sucha	3	AZP 69-66/17	śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu (kultura trzcieniecka)
53.	Sucha	4	AZP 69-66/18	śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

				osada	(kultura przeworska) okres późno średniowieczny (XV-XVI w.)
54.	Sucha	5	AZP 69-66/19	śląd obozowiska śląd osadnictwa	epoka kamienia / mezolit okres neolitu- wczesna epoka brązu
55.	Sucha	6	AZP 69-66/20	śląd obozowiska	epoka kamienia
56.	Sucha	7	AZP 69-66/21	śląd osadnictwa	okres neolitu- wczesna epoka brązu
57.	Sucha	8	AZP 69-66/22	śląd osadnictwa	okres neolitu
58.	Sucha	9	AZP 69-66/23	śląd obozowiska	okres neolitu
59.				obozowisko osada	epoka kamienia epoka brązu- wczesna epoka żelaza

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

	Suski Młynek	1	AZP 70-65/6	śląd osadnictwa	(kultura łużycka) okres wczesnego średniowiecza (X- XII w.) okres nowożytny
60.	Suski Młynek	2	AZP 70-65/7	osada osada osada jednodworcza	epoka brązu-wczesna epoka żelaza okres wczesnego średniowiecza okres nowożytny (XV- XVII w.)
61.	Suski Młynek	3	AZP 70-65/8	śląd osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza (X- XII w.) okres nowożytny XVII w.
62.	Szczyty	1	AZP 69-66/2	Grodzisko wpis do rejestru zabytków nr 816/1958 i 500/67	okres wczesnego średniowiecza (XI- XI w.)
63.	Szczyty	2	AZP 69-66/5	cmentarzysko	epoka brązu kultura łużycka

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

64.	Szczyty	3	AZP 69-66/6	osada	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)
65.	Szczyty	4	AZP 69-66/7	śląd osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza
66.	Szczyty	5	AZP 69-66/8	osada	okres wczesnego średniowiecza okres późno średniowieczny
67.	Szczyty	6	AZP 69-66/9	osada	okres nowożytny
68.	Szczyty	7	AZP 69-66/24	śląd obozowiska śląd osadnictwa osada osada	mezolit epoka brązu kultura łużycka okres średniowiecza okres nowożytny
69.	Szczyty	8	AZP 69-66/25	śląd osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY BIAŁOBRZEGI NA LATA 2024-2027

				osada	okres średniowiecza okres nowożytny
70.	Szczyty	9	AZP 69-66/26	śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu
71.	Szczyty	10	AZP 69-66/27	śląd obozowiska osada	epoka kamienia okres wpływów rzymskich